

Fylkesmannen Oslo og Viken
fmovpost@fylkesmannen.no
Postboks 325
1502 Moss

15. desember 2020

Melding om oppstart av verneplanarbeid i Østmarka – Høringsuttalelse fra Østmarkas Venner

Sammen drag

Østmarkas Venner (ØV) er begeistret over at nasjonalpark-saken har nådd dette viktige stadiet. Tanken om en nasjonalpark i Østmarka er i prinsippet 75 år gammel. Det er faktisk så lenge siden eneboeren Korpås-Olsen inspirerte den daværende tenåringen Sverre M. Fjelstad til å skrive skolestil om «Østmarka nasjonalpark».

Vi er enige med Fylkesmannen i at den store kraftlinjen som deler utredningsområdet i to ikke kan inkluderes i en nasjonalpark. Men her er det verneverdige områder på begge sider av kraftlinja, noe vi dokumenterer i høringsuttalelsen. Fylkesmannen bør derfor ta stilling til muligheten for en todelt nasjonalpark. Flere eksisterende verneområder er delt, blant annet Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark og Breheimen nasjonalpark.

Østmarka naturreservat er selve «juvelen i kronen» i Østmarka. ØV har fått mange innspill om at Østmarka naturreservat må bevares som et reservat, med dagens verneforskrifter.

Vi er fornøyde med at Klima- og miljødepartementet gir klare føringer for at «Veiene til Vangen og Rausjø, samt demningene til Rausjøen, Mosjøen og Børtervann opprettholdes». Den viktige dammen i Svartoren er dessverre uteglemt, vi ber om at Fylkesmannen også går inn for å opprettholde dagens demning og vannspeil her.

I høringssvaret har vi delt området inn i flere deler. Vi kommenterer først den delen som ligger på kommunal grunn mellom kraftlinja i vest og Østmarka naturreservat i øst, og konstaterer at dette området har kvaliteter som gjør at det åpenbart hører hjemme i en nasjonalpark. For de øvrige delene i Nordre Follo og Oslo har vi utarbeidet seks faktaark som oppsummerer natur-, landskaps-, og kulturverdier, samt verdier for friluftslivet. Faktaarkene har også forslag til avgrensning og verneform. Faktaarkene bygger på egne befaringer, kart over skogens alder og treslag, kartlagte naturtyper og rødlistarter og fakta om kulturminner.

I den østlige og største delen av den framtidige nasjonalparken er det meste av skogen over 80 år gammel. Skogen er såkalt naturskog, en skog som aldri er blitt flatehugd, og der skogbruket ikke har endret skogens naturlige sammensetning eller økologiske prosesser i vesentlig grad. En god del av skogen er også 100-120 år, og særlig i den sørøstlige delen av utredningsområdet er det skog som er eldre enn 120 år. I området er det registrert 28 naturtyper, særlig gammel barskog og myrer, samt en rekke rødlistearter. En nasjonalpark består også av elver og innsjøer. Rausjø-vassdraget er av særlig interesse på grunn av både edelkreps og elvemusling.

Vi er uenige i at Rausjøgrenda er sterkt berørt av inngrep og at det er lite aktuelt å innlemme området i en nasjonalpark. Kulturminnene etter flere hundre år med setring, hogst, fløting og sagbruksvirksomhet i Rausjømarka skaper en merverdi for friluftslivet og muligheten for opplevelser. Disse kulturminnene er derfor ikke til skade for områdets verdi som nasjonalpark; de er snarere en berikelse og gir nasjonalparken og opplevelseskvalitetene økt verdi.

Vi mener at det både er i tråd med naturmangfoldlovens ånd og bokstav og gjeldende praksis i miljøforvaltningen at kulturminnene innlemmes i nasjonalparken. Vi har derfor utarbeidet et eget notat, *Kulturminner og kulturhistorie i Østmarka*, som omtaler: Rausjøgrenda med minner om hogst, fløting, sagbruksdrift og bosetting, Plankeveien, bevarte demninger ved Mosjøen, Rausjø og Svartoren, tidligere setre og husmannsplasser som er blitt til overnattings- og serveringssteder, branntårnet på Kjerringhøgda og Flyktningeruta.

Rausjømarka er mye brukt til rekreasjon og naturopplevelse og inneholder merkede og umerkede stier, og skiløyper som er populære om vinteren. De mange vannene er populære for å gå på skøyter. Flere steder er det fine utsiktspunkter. Vangen markastue og leirskole, Skjelbreia og to DNT-hytter (Bøvelstad og Øvresaga) ligger i Rausjømarka. Den gamle skogsbilveien til Vangen som er stengt med bom, er populær for barnefamilier med barnevogn, de som sykler, og for eldre som ikke går stiene lenger. Rausjømarka har også fem speiderhytter. Alle disse verdiene er det en selvfølge at nasjonalparken skal ivareta.

For områdene mellom kraftlinja og Spinneren og nordover til Hauktjern har vi utarbeidet faktaark for utvalgte delområder. Her har vi tatt utgangspunkt i Fylkesmannens føringer om at «områder med lave naturverdier kan være lite aktuelle for vern etter samtlige verneformer». For områder som vi har foreslått for vern etter §11 i markaloven, har vi lagt vekt på at områdene fremstår som urørte, naturlige og med særpreg:

- **Sandbakken-Eriksvann** er på om lag fem km², og her er det registrert hele 15 naturtyper og mange rødlistearter. Området har så store natur- og opplevelseskvaliteter at det må bli den vestre delen av en todelt nasjonalpark. Dette er et forbausende intakt naturområde så nær hovedstaden. Her ligger også en verdifull mulighet til å binde sammen nasjonalparken øst for kraftlinjen med Spinneren friluftslivsområde. Det vil styrke økologiske funksjoner på landskapsnivå og dessuten ha stor betydning for friluftslivet.
- **Langvannsbrenninga til Sør-Elvåga** er et opplevelsesrikt og vakkert naturområde. Området har naturverdier i form av naturskog på opp til og over 120 år, som har vokst opp etter den store skogbrannen på slutten av 1800-tallet. Det er fem registrerte naturtyper i området og flere funn av rødlistearter. Området er uten inngrep og har store opplevelseskvaliteter for friluftslivet. Området bør vurderes innlemmet i den vestre delen av Østmarka nasjonalpark sammen med Spinneren. Alternativt egner området seg godt for vern etter § 11 i markaloven, enten som eget område eller som en utvidelse av Spinneren.
- **Trolldalsåsen og Trolldalen** er et naturskjønt område med store kontraster i landskapet. I store deler av området er skogen mellom 80-120 år gammel (naturskog). Trolldalen er godt kartlagt og klassifisert som naturtypen gammel barskog. Her er også mindre innslag av sumpskog med grå- og svartor, samt funn av rødlistete arter. Området er et yndet turmål for folk som går på umerkede stier og i terrenget. Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for vern etter § 11 i markaloven.
- **Bremsrudåsen og Revehidalen** ligger beskyttet øst for veien rundt Nøklevann og byr på stillhet og ro, utsikt og åpne furukoller. Vegetasjonen er dominert av furuskog som er over 100 år fra Bremsrudåsen og opp mot Slettfjell og barblandingskog lenger nord. Området

har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for vern etter § 11 i markaloven. I området ved Bremsrud er det tre viktige og sjeldne naturtyper som bør vurderes vernet som reservat.

- **Områdene øst for Hauktjern friluftslivsområde** har høytliggende åser, små sprekkedaler og bergvegger, samt en rekke nydelige fossefall. Myrområder som Langmyrene setter sitt preg og skaper naturlige rom i skogen. På åsene rett øst for Langmyrene finnes over 120 år gammel furuskog. Ellers er en stor andel av skogen 80-120 år. Fem naturtyper og en del rødlistearter finnes i området. Området er opplevelsesrikt og spennende og er et meget populært turområde med mange blåstier. Østmarkas første skiløype, Ole Reistad-løypa, går fra nord til sør. Området er uten tekniske inngrep og stiene er ikke slitt. Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter som kvalifiserer for vern etter § 11 i markaloven.

ØV er opptatt av at nasjonalparken og øvrige verneområder skal få en god og langsiktig forvaltning som tar vare på naturen og sikrer områdene og opplevelsesverdiene for framtidige generasjoner. Her må vernemyndighetene se inn i glasskula både i et 50-års perspektiv og flere hundreår framover. Vårt utgangspunkt er reglene i naturmangfoldloven: «Ferdseil til fots i samsvar med friluftslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbys i avgrensede områder i en nasjonalpark, og bare dersom det er nødvendig for å bevare planter eller dyr, kulturminner eller geologiske forekomster». Denne bestemmelsen tilsier at dagens enkle friluftsliv inkludert maskinpreparering av skiløyper i all hovedsak kan fortsette også når området blir nasjonalpark.

Oslo bystyre har vedtatt at «Østmarka kan bli en bynær og brukspreget nasjonalpark, der hovedformålet er ivaretagelse av naturverdier, rekreasjon og friluftsliv». ØV er enig i dette og mener at utøving av friluftsliv bør være et delmål i nasjonalparken. Vernet skal legge til rette for et enkelt, naturvennlig friluftsliv med lite teknisk tilrettelegging.

Hyttene i Rausjømarka er regulert av markaloven og trenger ikke ytterligere regulering. De er godt integrert i landskapet. Hytteeierne må sikres fortsatt kjøreadgang på bomveiene. Veien til og parkeringa ved Bysetermosen må ligge utenfor nasjonalparken.

Det finnes allerede flere naturlige innfallsporier til en framtidig nasjonalpark. Fra disse innfallsporiene kan forvaltningsmyndigheten kanalisere ferdsel fra besøkende (turister) til tilrettelagte stier som er egnet for økt besøk. Fylkesmannen påpeker at en nasjonalpark kan føre til økt interesse og skape praktiske utfordringer med økt slitasje og forstyrrelser. Slikt må håndteres på en klok måte i verneforskriftene, forvaltningsplanen og tilhørende besøksstrategi. Et eventuelt naturbasert reiseliv bør være tilpasset Marka og markakulturen. Vi er fornøyde med at besøksstrategiene for nasjonalparker bygger på følgende prinsipp, som må gjøres gjeldende også i Østmarka nasjonalpark: «Dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt».

I deler av Rausjømarka er det partier med yngre, ensaldret granskog som er resultat av flatehogst og planting. Det kan være behov for enkel skjøtsel for å oppnå fleraldrete skogsmiljøer.

Naturpanelet har påpekt at truslene mot naturmangfoldet er like viktige som klima-utfordringene og at vern av natur er et meget viktig tiltak. En nasjonalpark i Østmarka vil være vår gave til naturen og til framtidens generasjoner.

1 Innledning

Østmarkas Venner (ØV) viser til Fylkesmannens brev av 9. oktober 2020, hvor det kunn­gjøres oppstart av verneplanarbeid i Østmarka etter naturmangfoldloven og markaloven. I verneplanarbeidet vil både nasjonalpark og andre verneformer i medhold av naturmang­foldloven og markaloven bli vurdert. Innledningsvis vil vi uttrykke vår begeistring over at nasjonalparksaken har nådd dette viktige stadiet. Tanken om en nasjonalpark i Østmarka er i prinsippet 75 år gammel. Det er faktisk så lenge siden eneboeren Korpås-Olsen inspirerte den daværende tenåringen Sverre M. Fjelstad til å skrive skolestil om «Østmarka nasjonalpark».

I 2011 fikk ØV forespørsel fra Fylkesmannen om å foreslå vern av friluftslivsområder etter § 11 i markaloven. I løpet av den prosessen erkjente vi at Østmarka har så store naturverdier og verdier for friluftslivet, at vi burde tenke større enn bare å verne noen små områder hist og her. Vi analyserte situasjonen og konkluderte med at nasjonalpark var den eneste egnete verneformen som på en varig måte kunne sikre et større og relativt intakt skoglandskap. Dette førte til at styret i ØV 13. oktober 2011 fattet et enstemmig vedtak om å arbeide for en nasjonalpark i Østmarka. Et drøyt halvår senere ble ideen presentert for daværende byråd i Oslo Ola Elvestuen, og deretter ble ideen lansert offentlig med hans støtte.

Som kjent regulerer markaloven ikke skogbruket, bortsett fra at det er meldeplikt for hogst og begrensing av hogstflatenes areal til 30 dekar i Østmarka. Det er derfor fullt tillatt å forlenge skogsbilveinettet inn i de siste veiløse terrengene i Østmarka og hogge der. Markagrensa er dessuten under kontinuerlig politisk press. Visse politikere ønsker allerede nå å tillate bygging i Marka, blant annet ved å etablere veisystemer i de inngrepsfrie delene av Marka. De omtaler det gjerne som å «åpne marka». Markaloven har også unntakshjemler for bygging av offentlig infrastruktur som veier og kraftledninger med mer.

En nasjonalparkgrense ligger imidlertid fast, og vern som nasjonalpark stopper både bygging av nye veier, kraftlinjer, hogst og andre inngrep. Med økende innflytting til Oslo og kommunene rundt blir Østmarka stadig mer verdifull som nærområde for rekreasjon og friluftsliv. En spennende topografi kombinert med et mangfold av arter og naturtyper gir grunnlag for rike naturopplevelser og bedre folkehelse.

Vi påpekte helt fra starten at de fleste norske nasjonalparker ligger høyt til fjells eller langt mot nord. Vi mangler en nasjonalpark som kan være et naturdokument over Østlandets lavlandsskoger. Østmarka er siste gjenværende mulighet. Resten av denne historien er beskrevet i oppstartmeldingen.

2 Fylkesmannens oppstartmelding

Fylkesmannen ber særlig om innspill til følgende spørsmål:

- Kjenner du til spesielle natur-, landskaps- eller kulturverdier som vi bør være oppmerksomme på?
- Har du synspunkter på verneform og avgrensing?
- Bruker du området på en spesiell måte som bør vurderes i det videre arbeidet?
- Hva tenker du eller dere rundt innfallsporter, kanalisering eller tilrettelegging for ulike brukergrupper?

- Hva skal til for at du om noen år vil være godt fornøyd med både området og forvaltningen?
- Er det forhold utenfor oppstartsarealet som kan bli påvirket av evt. vern innenfor, eller motsatt?

I høringsvaret vil vi særlig belyse de tre første kulepunktene. Vi har delt utredningsområdet i flere deler. Vi kommenterer først den delen som ligger på kommunal grunn mellom kraftlinja i vest og Østmarka naturreservat i øst. For de øvrige delene av utredningsområdet, som omfatter Oslo og Nordre Follo skogseiendommer vest for kraftlinja, har vi utarbeidet seks faktaark som oppsummerer natur-, landskaps-, opplevelses- og kulturverdier, samt friluftsliv. Faktaarkene har også forslag til avgrensning og verneform. Her har vi tatt utgangspunkt i Fylkesmannens føringer om at «områder med lave naturverdier kan være lite aktuelle for vern etter samtlige verneformer». For områder som vi har foreslått for vern etter §11 i markaloven har vi lagt vekt på at områdene fremstår som urørte, naturlige og med særpreg.

Vi har utarbeidet faktaarkene på bakgrunn av egne befaringer, kart over skogens alder og treslag som vi har fått på forespørsel fra Fylkesmannen, dokumentasjon av naturtyper og rødlistarter i Naturbase, opplysninger fra Riksantikvaren om kulturminner, og vår egen sammenstilling av dokumentasjon om kulturhistorie og kulturminner fra bøker og rapporter. Vi har dessuten utarbeidet et lengre notat om kulturminner og kulturhistorie med særlig vekt på Rausjømarka. Før vi gjennomgår de aktuelle områdene, vil vi knytte kommentarer til deler av Fylkesmannens oppstartmelding.

2.1 Inngrep

Vi er fornøyd med at Klima- og miljødepartementet (KLD) har lagt gode føringer for arbeidet, og er enige i disse. KLD er tydelig på at «Veiene til Vangen og Rausjøen, samt demningene til Rausjøen, Mosjøen og Børtervann opprettholdes». Samtidig ber KLD om at følgende vurderes i verneplanprosessen: «Hvilke inngrep som kan omfattes av en nasjonalpark etter naturmangfoldloven § 35, hvilke som må bli liggende utenfor og hvilke som eventuelt bør fjernes». Vi synes derfor følgende avsnitt i Fylkesmannens oppstartmelding er påfallende: «En intensjon med opprettelse av nasjonalpark er bl.a. å verne større naturområder mot tyngre naturinngrep og den kan heller ikke inneholde slike inngrep. Det er derfor mindre aktuelt med en nasjonalpark på vestsiden av den store kraftledningen som går gjennom utredningsområdet».

Vi er enige med Fylkesmannen i at den store kraftlinjen som deler Østmarka og dermed utredningsområdet i to ikke kan inkluderes i en nasjonalpark. Vi har derfor, helt siden vi lanserte ideen i 2012, fastholdt at den store høyspentlinja ikke skulle være med innenfor nasjonalparkens grenser, men at nasjonalparken kan deles i to deler ved kraftlinja. Fylkesmannen bør derfor ta stilling til muligheten for en todelt nasjonalpark.

Flere eksisterende verneområder er delt i to eller flere deler. Dette gjelder blant annet Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark og Hjerkin/Kongsvoll/Drivdalen landskapsvernområde, som begge deles av E6 over Dovre. E6 er en sterkt trafikkert europavei som fungerer som en mye større barriere for dyreliv, friluftsliv og naturopplevelser enn en kraftlinje, som kan krysses uten risiko. Breheimen nasjonalpark er delt i to av fylkesvei 258 fra Grotli til Stryn og bindes sammen av Strynefjellet landskapsvernområde.

Vi viser ellers til Figur 6 i Fylkesmannens rapport (3: 2018) og støtter konklusjonen om at resten av området, tross en del mindre inngrep, i store deler oppleves som ganske urørt. Bortsett fra noen få bomveier, og tre gamle demninger i Rausjømarka som bør opprettholdes av hensyn til kulturminner og friluftslivet, er dette området et ganske intakt skogslandskap. Det ser man godt fra branntårnet på Kjerringhøgda eller fra Tonekollen. Dette er det «beste» av slik natur vi har igjen på Østlandet, og bør etter vår mening reddes med vern, mens slike kvaliteter ennå finnes.

Kravet om "fravær av tyngre naturinngrep" er også et skjønnsspørsmål og må vurderes realistisk. Noen gamle skogsbilveier som er godt integrert i landskapet finnes i området, videre noen mindre ledningsstrekke samt serveringsstedene Vangen og Skjelbreia og DNT-hyttene Bøvelstad og Øvresaga. Selv hyttene i området er godt integrert i landskapet og lite synlige. Slike elementer finnes også i andre nasjonalparker.

Særlig fordi dette er "siste sjanse" for nasjonalparkvern i lavereliggende skog på Østlandet, bør miljømyndighetene benytte den fleksibiliteten som finnes i lovverket når kravet til påvirkning skal bedømmes. De få demningene er dessuten kulturminner som bør beholdes, også for å opprettholde et vannspeil som er sterkt ønskelig for friluftslivet. Vi er derfor glade for at KLD gir så tydelig uttrykk for dette. Dessverre er den viktige dammen i Svartoren ved en antatt forglemmelse utelatt i KLDs presisering, og vi ber om at Fylkesmannen tar hensyn til dette i det videre arbeidet.

Vi er også noe forundret over følgende formulering i Fylkesmannens oppstartmelding:

«Områder som er sterkt berørt av inngrep, bygninger og andre tiltak, som f.eks. Rausjøgrenda, kan dermed være lite aktuelle å innlemme i et endelig vern som nasjonalpark, selv om de er omfattet av utredningsarealet».

Vi er uenige i at Rausjøgrenda er sterkt berørt av inngrep. Vi viser i den forbindelse til vedlagt notat: *Kulturminner og kulturhistorie i Østmarka*, samt omtale av tema lenger bak i dette høringssvaret. «Kulturminnene etter flere hundre år med setring, hogst, fløting og sagbruksvirksomhet i Østmarka (særlig Rausjøgrenda) skaper en merverdi for friluftslivet og muligheten for opplevelser, og seterdriften kan til og med ha bidratt til et større artsmangfold. Disse kulturminnene er derfor ikke til skade for områdets verdi som nasjonalpark. Det er snarere slik at kulturminnene gjør området mer attraktivt enn det ellers ville vært». Etter vårt syn er Rausjøgrenda en berikelse og gir nasjonalparken og opplevelseskvalitetene økt verdi.

Hva som er et stort nok område og hvilke inngrep som kan aksepteres, er gjenstand for skjønn. I praksis er verneformen fleksibel, og dagens nasjonalparker danner et spenn fra urørthet uten merkede stier (som Børgefjell) til spesialformål som "Barnas nasjonalpark" (Sjunkhatten nasjonalpark ved Bodø). Østmarka nasjonalpark er delvis motivert ut fra nærhet til Norges største befolkningsskonsentrasjon (med over 1 million innbyggere), med de muligheter for bruk som det innebærer.

3 Østmarka nasjonalpark østre del - mellom kraftlinjen og reservatet

Vi henviser til boka Hyllest i Østmarka¹ og særlig kapitlet Nasjonalpark i Østmarka som er vedlagt denne uttalelsen.

3.1 Avgrensning

Arealet ligger i Enebakk og Nordre Follo (tidligere Ski) kommuner. Mot vest avgrenses området av nord/syd-gående kraftlinje, i øst av Østmarka naturreservat, i nord av Losby bruks eiendom, og i syd mot Enebakks kommuneskog. Området som er på om lag 24 km² er stilt til disposisjon av Oslo kommune, som eier dette arealet beliggende i Enebakk kommune. Vest for Svartoren har Nordre Follo kommune tilbudt omlag 3 km² av sin kommuneskog. Begge kommunene har vedtatt at de ønsker å verne disse arealene som nasjonalpark.

3.2 Landskap og naturtyper

Landskapet i denne midtre delen av Østmarka er mer småkupert enn i øst og vest, og uten de karakteristiske store forkastningene. Landskapet er likevel variert med de samme nord/sør-gående søkk og sprekkedaler og en rekke vann, myrer og bekker i de lavereliggende drågene.

Berggrunnen rundt Vangen og mellom Mosjøen og Børtervann består av tonalitt, som inneholder flere mørke mineraler enn de granittiske bergartene som er så karakteristiske for resten av Østmarka. Til forskjell fra gneisene er tonalitten mørk og mer massiv, og den lar seg ikke så lett knuse. Flere av de høyeste toppene i Østmarka består av tonalitt. Berggrunnen i resten av området består for det meste av båndgneis.

Kart over skogens alder viser at det meste av skogen er over 80 år gammel. Det betyr at skogen er såkalt naturskog, en «skog som aldri er blitt flatehugd, og der vi ikke har endret skogens naturlige sammensetning eller økologiske prosesser i vesentlig grad²». En god del av skogen er også 100-120 år, og særlig i den sørlige delen av utredningsområdet er det skog som er eldre enn 120 år. Men det finnes også partier med skog som har vært flatehugget og derfor har ensaldret tett granskog. Som ellers i Østmarka dominerer grana i lavere partier, og furua på kollene. Det er en god del barblandingsskog i området og således et mer variert skogbilde enn i noen av de vestlige delene av Østmarka. Vi viser ellers til Fylkesmannens rapport med beskrivelse og evaluering av området.

Hva artsmangfold angår viser vi til Fylkesmannens rapport 3: 2018, fig. 5, som dokumenterer en rekke forekomster av arter av nasjonal forvaltningsinteresse. Vi er også kjent med at Sabima har utarbeidet en rapport fra det aktuelle området, som blir publisert i nærreste framtid. De har siden 2017 kartlagt særlig mosearter, samt en del andre arter. Ved kartleggingens begynnelse var det registrert 127 mosearter i området i Enebakk som er aktuelt som nasjonalpark. Status nå er at antallet nærmer seg 350 mosearter. Dessuten er en rekke rødlistearter registrert, og deler av materialet er lagt inn i Artsobservasjoner. Denne kartleggingen viser at kartleggingen av naturkvalitetene har vært mangelfull og vi må anta at det er en rekke arter, både flora og fauna, som fortsatt ikke er dokumentert. I det aktuelle området er det registrert 28 naturtyper, se tabell 1. De fleste er forskjellige varianter av gammel barskog (14), men området inneholder også intakte lavlandsmyrer (6), naturbeitemark (3), gammel løvskog (2), rik blandingsskog (1), rik sumpskog (1) og bekkekløft/bergvegg (1). Vi viser ellers til Fylkesmannens rapport, figur 4 over viktige naturtyper og MIS-registreringer.

¹ Østmarkas Venner: [Hyllest til Østmarka](#). Egen utgivelse 2016, i forbindelse med ØVs 50 års-jubileum

² Professor Anne Sverdrup-Thygeson i A-magasinet 27. november 2020, side 66

Tabell 1 Naturtyper på offentlig grunn øst for kraftlinje i Østmarka. Kilde: Miljøstatus.no

Rik sumpskog	Rik bland-ingsskog	Gammel barskog	Gammel løvskog	Intakt lavlandsmyr	Naturbeitemark
Skjelbreia	Vesle Tonekollen	Grasåsen	Mortåsen	Fjellfugleleiken	Vangen
		Mellomåsen	Nordbyåsen	Skogsmåsan	Mellomsaga
		Damkleivåsen		Langfuruåsen	Nedsaga
		Langfuruåsen		Bysetermåsan	
		Gråbeindalen		V. Skjelbreia	
		Mortåsen II		Nebben	
		Gråbeindalen			
		Svartoren n			
		Svartoren sør for Hestdalen			
		Stokkevika			Bekkekløft/vegg
		Tømtåsen			Vinholdalen
		Kjerringh. sø			
		Liseterkollen			
		Kristenseteråsen			

I tillegg til disse naturtypene er det også flere viktige funksjonsområder for storfugl, orrfugl, jerpe og tretåspett i området. Mellom Skogsmosen og Østmarka naturreservat, samt i reservatet ligger det største gjenværende inngrepsfrie området på søndre del av sørøstlandet.

3.3 Elver og innsjøer

En nasjonalpark i lavlandet består ikke bare av hovedøkosystemene skog og våtmark, men også av hovedøkosystemet elver og innsjøer. Dagens Østmarka-vassdrag er et resultat av fascinerende geologiske prosesser. De har gitt oss både avrundete koller og langstrakte åskammer, men også søkk og daler hvor vi finner vassdragene. Dette er et resultat av at forkastninger og svakhetssoner har gjort berggrunnen mer utsatt for forvitring og erosjon, noe som igjen er forsterket av istidene. Elver og innsjøer følger derfor i all hovedsak nord-sørgående søkk og daler.

I de mest markerte sprekkesonene ligger Ljanselvassdraget og Elvåga. Totalt er det hele 13 vassdrag som har sitt opphav i Østmarka, og vi finner i alt 310 innsjøer og tjern i området. Vi viser til et grundig notat: *Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren*³ som både omhandler vassdragene og deres bidrag til kulturhistorien i området. De to viktigste vassdragene i denne delen av området er Mjærvassdraget med sidevassdraget Svartoren som renner videre ut i Mossevassdraget, og Børtervassdraget med det viktige Rausjøvassdraget som drenerer til Øyeren og Glomma. Rausjøvassdraget begynner inne ved Liseterputten og derfra renner vannet gjennom Grastjern, Tonevann, Mosjøen og Rausjøen før utløpet til Børtervann.

Rausjøvassdraget er av særlig interesse da det inneholder både edelkreps og elvemusling. Elvemuslingen som finnes i Rausjøvassdraget er sårbar og en såkalt ansvarsart for Norge, det vil si at mer enn 25 % av elvemuslingens hovedutbredelse i Europa er i Norge. Edelkrepsen som er rødlistet finnes blant annet i Tonevann, Lutjtjern, Mosjøen og Rausjøen, og Norge er ett av få land som har livskraftige bestander av edelkreps.

³ Lars Evan Pettersson: *Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren*. Forfs. egen utgivelse, september 2020

I tillegg til å være egne og meget viktige økosystemer er vassdragene særlig berikende for naturopplevelsen og friluftslivet. De brukes til fiske sommer som vinter, bading, padling og mål for både dagsturer og overnatting om sommeren, og skøyter og skigåing om vinteren. Østmarkas vann, bekker og elver er for mange selve prikken over i-en når vi er på tur. Deres verdi for friluftslivet er den viktigste grunnen til at de er vernet i verneplan for vassdrag.

Figur 1. Kart over de 13 små og store vassdragene som har sitt opphav i Østmarka. Illustrasjon: Lars-Evan Petterson

3.4 Kulturminner, kulturlandskap og historie

Østmarka inneholder i dag en rekke spor etter tidligere tiders setring, bosetting, ferdsel, hogst og fløting. Disse gamle sporene er opplevelsesrike kulturminner som skaper en merverdi for friluftslivet. Kulturminnene er ikke til skade for området verdi som nasjonalpark; det er snarere slik at de gjør området mer attraktivt.

Områder vernet etter naturmangfoldloven skal representere et tverrsnitt av norsk natur. Disse områdene inneholder også ofte et mangfold av kulturminner, kulturmiljøer og kulturpåvirka landskap. Kulturhistoriske verdier inngår i verneformålet for nasjonalparker. Bestemmelser i verneforskriftene regulerer gjerne skjøtsel og øvrige tiltak knyttet til kulturminnene.

Østmarka er i dag mest kjent for sine naturverdier og som et viktig rekreasjonsområde. I tidligere tider ga Østmarka livsgrunnlag og livberging – fra de første fangstfolkene i eldre steinalder til våre nære forfedre. De brukte skogen og utmarka i det ekstensive «mangesysleriet» som kjennetegnet primærnæringene i Norge helt fram til tidlig 1900-tall.

ØV er kjent med at Riksantikvaren i lang tid har samarbeidet med Miljødirektoratet om å synliggjøre at kulturminnene bidrar til en rikere friluftslivsopplevelse, for eksempel gjennom veilederen «Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven». Veilederen trekker fram at i nasjonalparker skal i utgangspunktet alle verneverdige kulturminner tas vare på. Dette blir i verneformålene ofte omtalt som å ta vare på «kulturminner» eller «verdifulle kulturminner». Miljøforvaltningen har ansvar for at kunnskapsgrunnlaget på dette området er tilstrekkelig, og at man bør initiere registreringer når en ser behov for dette.

Østmarkas Venner mener at det både er i tråd med naturmangfoldlovens ånd og bokstav – og også gjeldende praksis i miljøforvaltningen – at de eksisterende kulturminnene innenfor utredningsområdet innlemmes i nasjonalparken. Vi har derfor utarbeidet et eget notat (se vedlegg *Kulturminner og kulturhistorie i Østmarka*) som beskriver et representativt utvalg av kulturminnene i utredningsområdet, med hovedvekt på Rausjømarka:

- Rausjøgrenda med minner om hogst, fløting, sagbruksvirksomhet og bosetting
- Plankeveien og spor etter Karen Cudrios virksomhet i Østmarka
- Bevarte demninger ved utløpene av Mosjøen, Rausjø og Svartoren
- Rester etter demninger ved Kjerrmåstjerna og Skjelbreia og nedenfor Svartoren
- Tidligere setre og husmannsplasser som er blitt til overnattings- og serveringssteder
- Branntårnet på Kjerringhøgda
- Flyktningeruta gjennom Østmarka

3.4 Friluftsliv og opplevelsesverdier

Det aktuelle området sentralt i Østmarka (Rausjømarka) er mye brukt til rekreasjon og naturopplevelse og inneholder merkede og umerkede stier og skiløyper som er populære om vinteren. Du kan velge mellom å gå på alt fra skogsbilvei til avsides og bortgjemte partier uten stier eller spor etter folk. De mange vannene er populære for å gå på skøyter, fiske og padle. Flere steder er det fine utsiktspunkter. Fra Tømmerås og branntårnet på Kjerringhøgda kan turgåere se helt til Gaustatoppen og Norefjell.

«Det aktuelle skogsområdet er en spennende mosaikk av skog, myr, vann og bekker. Her er det gammel barskog med skjeglav, myrer med orkideer, og hule trær med spetter og ugler. Her spiller tiuren mellom gamle furuer, og orrhaneleiken går på vårsnøen i myrdragene. Her kan du utforske bortgjemte kløfter, idylliske skogstjern eller snirklete bekkefar. Kanskje søker du opp på en av de mange furukollene og lar roen og ettertanken innhente deg, mens skogslandet brer seg ut foran deg. Er du heldig, får du øye på fiskeørnens flotte silhuett. Kanskje søker du en fredelig teltplass ved et bortgjemt fiskevann? Og oppdager beveren i arbeid en tidlig morgen? Eller du kan gå på oppdagelsesferd etter merkelige sopper eller moser i skogbunnen. Her inne er det også stillhet – et knapphetsgode som som etterspørres av dagens travle mennesker.»⁴

Vangen markastue og leirskole og to DNT-hytter - Bøvelstad og Øvresaga - ligger i Rausjømarka og det er en selvfølge at de kan fortsette sin drift som før. Det samme gjelder Skjelbreia. Den gamle skogsbilveien inn til Vangen er populær å bruke for barnefamilier med barnevogn, de som sykler og for eldre som ikke går stiene lenger. Både den og veien til Rausjøgrenda er stengt med bom. Det er også fem speiderhytter (Pølsebua, Totemkoia, Bysetra, Speiderbo og Arnebo) som er mye brukt av speidere, i all hovedsak fra Oslo.

⁴ Østmarkas Venner: Hyllest til Østmarka (2016), side 293.

3.5 Østmarka naturreservat

Etter at prosessen ble igangsatt av Regjeringen i mars 2018 har det kommet flere antydninger om at Østmarka naturreservat bør innlemmes i nasjonalparken. Reservatet er selve «juvelen i kronen» i Østmarka, med en nærmest mytisk tiltrekningskraft på dem som søker genuine naturopplevelser. Østmarkas Venner har fått mange innspill på medlemsmøter og gjennom samtaler med markafolket - særlig de som bruker reservatet - om at Østmarka naturreservat må bevares som et reservat og med de verneforskriftene det har i dag. Vi mener reservatet i sterk grad er med på å danne "Østmarkas personlighet" og har en helt egen plass i Østmarka-brukernes bevissthet.

Vi mener at et svekket vern i reservatet vil kunne føre til at området mister viktige natur- og opplevelseskvaliteter. Det er svært viktig at verneverdiene i naturreservatet ivaretas. Vi mener det haster at Fylkesmannen fastslår dette, da det motsatte kan være med på å svekke støtten til opprettelse av nasjonalparken. Vi kan heller ikke se at det har noen hensikt å innlemme reservatet i nasjonalparken. Det viktigst er å binde sammen reservatet og nasjonalparken og å få til en mosaikk av verneformer som er tilpasset områdene som skal vernes og bruken av disse. I tilknytning til andre nasjonalparker i Norge finnes mange ulike verneformer.

4 Områdene mellom kraftlinja og Spinneren, og nordover til Hauktjern

Som nevnt har vi for dette arealet utarbeidet faktaark for seks utvalgte delområder. Her oppsummeres natur-, landskaps-, opplevelses- og kulturverdier, samt friluftsliv. Faktaarkene har også forslag til avgrensning og verneform. Vi har tatt utgangspunkt i Fylkesmannens føringer om at «områder med lave naturverdier kan være lite aktuelle for vern etter samtlige verneformer». Der vi har foreslått vern etter §11 i markaloven har vi lagt vekt på at områdene fremstår som urørte, naturlige og med særpreg.

4.1 Delområde 1: Sandbakken Eriksvann - vestlig del av todelt nasjonalpark

Vi viser til vedlagt faktaark for delområde 1. Det meste av skogen er furudominert naturskog som er mellom 100-120 år gammel, og den resterende skogen er stort sett mellom 80-100 år. Litt skog eldre enn 120 år finnes ved Eriksvann. I dette området, som er på om lag fem km², er det registrert hele 15 naturtyper og mange rødlistearter. Området har så store natur- og opplevelseskvaliteter at det må bli den vestre delen av en todelt nasjonalpark. Dette er et forbausende intakt naturområde så nær hovedstaden.

Her ligger også en verdifull mulighet til å binde sammen nasjonalparken øst for kraftlinjen med Spinneren friluftslivsområde. Det vil styrke økologiske funksjoner på landskapsnivå og dessuten ha stor betydning for friluftslivet. For å oppnå denne sammenbindingen, er det særlig viktig å verne området mellom Sandbakken og Paradisputten, altså områdene omkring Eriksvann, Griseputten og Tømmerholtjern, samt de ulike åspartiene helt vest, til og med Rokselås og Klokkerud, og skogen i Benkemyrområdene i sør.

4.2 Delområde 2: Langvannsbrenninga til Sør-Elvåga

Vi viser til vedlagt faktaark for delområde 2. Dette er et opplevelsesrikt og vakkert naturområde. Området har langstrakte og kuperte åser med furu og nord-sørgående forkastninger som danner spennende bergvegger og sprekkedaler med granskog. Flate og langstrakte myrområder følger konturene i landskapet mellom Sør-Elvåga og Sotåsen. På åsene er det flere flotte utsiktspunkter ut over Langvannet eller mot Elvåga og landskapet videre østover.

Området har naturverdier i form av naturskog på opp til og over 120 år som har vokst opp etter den store skogbrannen på slutten av 1800-tallet. Dessuten er det fem registrerte naturtyper i området og flere funn av rødlistearter. Området er uten inngrep, er naturskjønt og har store opplevelseskvaliteter for friluftslivet. Området bør vurderes innlemmet i den vestre delen av Østmarka nasjonalpark sammen med Spinneren. Alternativ egner området seg meget godt for vern som friluftslivsområde etter § 11 i markaloven, enten som eget friluftslivs-område eller som en utvidelse av Spinneren.

4.3 Delområde 3: Trolldalsåsen og Trolldalen

Vi viser til vedlagt faktaark for delområde 3. Dette er et naturskjønt område med store kontraster i landskapet. Trolldalsåsen er på 284 moh. og her er et av Østmarkas fineste utsiktspunkt. Øst for Trolldalsåsen er det store sprang i topografien med den ville og trolske Trolldalen. Dokkemosen og Fugleleiken er opplevelsesrike og naturlige åpninger i landskapet og kartlagte som egne naturtyper. Vegetasjonen er dominert av furuskog rundt myrene og på de tørrere kollene. I de mer fuktige drågene og i Trolldalen, dominerer granskogen. I store deler av området er skogen 80-120 år gammel (naturskog). Trolldalen er naturtype gammel barskog (granskog). Her er også innslag av sumpskog med or, samt funn av rødlistete arter.

Området er et yndet turmål for folk som går umerkede stier og i terrenget. Området er et av meget få i denne delen av nærskogen hvor stiene foreløpige ikke er slitt og derfor virker tiltalende. Ved vern er det viktig å bevare denne kvaliteten. Området egner seg meget godt til vern som et § 11 område etter markaloven. Området kan også være en del av en nasjonalpark hvis denne blir omfattet av områder nord for Spinneren.

4.4 Delområde 4: Bremsrudåsen og Revehidalen

Vi viser til vedlagt faktaark for delområde 4. Området ligger beskyttet øst for veien rundt Nøklevann og byr på stillhet og ro, utsikt og åpne furukoller. Landskapet er relativt variert med lave åser i sør og større sprang i topografien rundt Bremsrudåsen (226 moh.) og Hesteholåsen (250 moh.). Vegetasjonen er dominert av furuskog som stedvis er over 100 år og barblandingsskog lenger nord. Områdene nærmest Øgården har mer yngre skog, hovedsakelig gran. I området Bremsrud og Bremsrudåsen er det registrert tre viktige naturtyper; hagemarksskog, rik blandingsskog og rik edelløvsog. Lenger nord ligger naturtypen gammel granskog med rikelig innslag av edelløvtrær, noe som er en sjeldenhet i området.

Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for vern etter § 11 i markaloven. Et vern vil bidra til å binde sammen verneområdene i Hauktjern-området og et framtidig verneområde i Trolldalen og områdene lenger sør. I området ved Bremsrud er det tre viktige og sjeldne naturtyper som bør vurderes vernet som reservat.

4.5 Delområdene 5 a og b: Utvidelse av Hauktjern friluftslivsområde

Vi viser til vedlagte faktaark for de to delområdene. Dette er et av Østmarkas høyestliggende områder med åser på godt over 300 moh. Flere mindre nord-sørgående forkastninger danner små sprekkedaler og bergvegger og sørger for variasjon og kompleksitet i landskapet. Området er opplevelsesrikt og spennende for turgåere. Puttebekken, som renner fra Svartputt til Ellingsrudelva, har et samlet fall på over 100 meter og danner en rekke nydelige fossefall – deriblant Dännåfossen. Flere myrområder som Langmyrene skaper naturlige rom.

Vegetasjonen er dominert av furuskog på plataet og åsene øst for Haukåsen, men med betydelige innslag av barblandingsskog og noe grandominert skog. Dette området framstår som ett av de mer varierte i Østmarka hva barskog angår. På åsene rett øst for Langmyrene

finnes et betydelig bestand av over 120 år gammel furuskog. I den midtre og sørøstlige delen er en stor andel av skogen enten 80-100 år eller over 100 år. Denne skogen har aldri vært flatehogd og er derfor som naturskog å regne. Det er fem naturtyper og funn av rødlistearter.

Dette er et meget populært turområde. Mange blåstier går igjennom området og Radaren og utsikten på Haukåsen er ofte målet for turene. Østmarkas første skiløype, Ole Reistad-løypa går fra nord til sør i området. Områdene er uten tekniske inngrep og stiene i området er ikke slitt. Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for utvidelse av friluftslivsområdet Hauktjern som er vernet etter § 11 i markaloven.

4.6 Områder mellom Spinneren og delområdene 2-5

Det er også andre interessante områder mellom Spinneren og delområdene 2-5. Dette gjelder særlig Rundvannsås og deler av Skullerudåsen, samt Bestemoråsen hvor det er partier med gammel naturskog (furuskog) som kan være viktige å bevare og knytte sammen med resten. Dette kan for eksempel gjøres ved at Oslo kommune oppretter såkalte «bevaringsskoger» som ikke hugges. Vi regner med at Fylkesmannen vil vurdere dette sammen med kommunen.

5 Forvaltning

Fylkesmannen spør om følgende:

- Hva tenker du eller dere rundt innfallsporter, kanalisering eller tilrettelegging for ulike brukergrupper?
- Hva skal til for at du om noen år vil være godt fornøyd med både området og forvaltningen?

ØV er opptatt av at nasjonalparken og øvrige verneområder får en god og langsiktig forvaltning som tar vare på naturen og sikrer områdene og opplevelsesverdiene for framtidige generasjoner. Her må vernemyndighetene se inn i glasskula både i et 50-års perspektiv og flere hundreår framover.

Vårt utgangspunkt er reglene i naturmangfoldloven: «Ferdsel til fots i samsvar med friluftslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbyes i avgrensede områder i en nasjonalpark, og bare dersom det er nødvendig for å bevare planter eller dyr, kulturminner eller geologiske forekomster».

Denne bestemmelsen tilsier at både fotturer, telt- og hengekøyeturer, bading, sopp- og bærturer, fiske, skigåing, gå på skøyter, padling med mer som hovedregel bør være tillatt i nasjonalparken. Med unntak av skigåing trenger ingen av disse formene for friluftsliv særlig tilrettelegging. Hva skigåing angår, mener vi det er en selvfølge at dagens aktivitet med maskinpreparering av løyper fortsetter som før. I Rausjø-marka finnes det allerede en regulert trasé for hundekjørerere som holder til på Skjelbreia. Etter vårt syn bør den ivaretas i en nasjonalpark. Motorferdsel på bomveiene til Vangen, Rausjøgrenda og Skjelbreia er allerede strengt regulert og vi ser ikke at det er behov for endring av praksis selv i en nasjonalpark.

Oslo bystyre vedtok under sin behandling av saken i 2013: *Dette er et unikt skogsområde med stor verneverdi. Østmarka kan bli en bynær og brukspreget nasjonalpark, der hovedformålet er ivaretagelse av naturverdier, rekreasjon og friluftsliv. Utøving av friluftsliv bør være et delmål i nasjonalparken, og vernet skal være til glede for et enkelt, naturvennlig friluftsliv som bygger på norske tradisjoner, med lite teknisk tilrettelegging.*

Som kjent er det en del hytter i området, særlig i Rausjøgrenda. Disse er allerede omfattet av markaloven og vi mener at det ikke trengs strengere regulering enn det. Hyttene oppfattes ikke som fremmedelement av turgåere, de er godt integrert i landskapet og lite synlige. Hytteeierne må sikres samme adkomst til hyttene som de har i dag på bomveien inn til Rausjøgrenda. Veien inn til Bysetermosen og parkeringsplassene før bommene må ligge utenfor nasjonalparken.

Det finnes allerede flere naturlige innfallsporter til en framtidig nasjonalpark; Bysetermosen, Durud/Grusbakken, Krokhol, Sandbakken og eventuelt Grønmo for å nevne noen. Fra Lørenskogsida er skogsbilveien fra Losby mot Røyrivannskoia og blåstien derfra inn i området en naturlig innfallsport. Ved innfallsportene er det etter vårt syn viktig med gode og informative opplysningstavler og skilting som sammen med andre tilretteleggingstiltak må komme tidlig på plass. Informasjon om verneforskriftene og naturveiledning er meget viktig.

Fra disse innfallsportene kan forvaltningsmyndigheten kanalisere ferdsel fra besøkende (turister) til tilrettelagte stier som er egnet for økt besøk. Et eksempel på en slik sti som besøkende kan kanaliseres til er madam Cudrios gamle ridevei (blåmerket sti) som går fra Bysetermosen til Skjelbreia. Et annet eksempel er blåstien opp til branntårnet på Kjerringhøgda, en sti som må tilrettelegges bedre enn i dag med enkle kløpper over et par myrpartier.

Fylkesmannen omtaler også mulighetene for nasjonalparken som merkevare med økt interesse fra turister og andre besøkende. ØV er opptatt av at dette ikke skal fortrenge dagens enkle friluftsliv. Som Fylkesmannen er inne på kan dette føre til praktiske utfordringer med økt slitasje og forstyrrelser. Østmarkas Venner er bekymret for økt slitasje på stier. Slikt må håndteres på en klok måte i verneforskriftene, forvaltningsplanen og tilhørende besøksstrategi. Vi er fornøyde med at besøksstrategiene for nasjonalparker bygger på følgende prinsipp: «Dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt».

Det samme prinsippet må også gjelde i Østmarka. Her vil vi bemerke at naturopplevelsesverdiene også er meget viktige å ivareta. Et eventuelt naturbasert reiseliv bør være tilpasset Marka og markakulturen. Noen eksempler kan være; hundekjøring i regulert trasé på vinteren og skogsveier på sommeren, guida ski- og skøyteturer, og guida fotturer på i dertil egna stier.

I deler av Rausjømarka er det partier med yngre, ensaldret granskog som er resultat av flatehogst og planting. Her kan det være behov for skjøtsel for å oppnå fleraldrete skogsmiljøer som er gunstige for både biomangfold og naturopplevelse. Andre skogspartier kan trolig få utvikle seg fritt. Skjøtselen bør gjøres manuelt og trevirke kjøres ut med lette kjøretøy eller aller helst med hest. Her er det en mulighet for å gjenskape eldre tiders skogsdrift med hest til glede for besøkende og eventuelt med muligheter for undervisning av elever fra naturbrukslinjer i videregående skole.

6 Andre merknader

6.1 Verdi for forskning og undervisning

Universitetet i Oslo (UiO) og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås ligger nær Østmarka, og begge bruker området til ulike forskningsprosjekter og ekskursjoner. Her kan en nærmest urørt norsk skogsnatur og vassdrag studeres, uten å reise langt. Fra UiO har forskerne Knut Rydgren og Rune Halvorsen forsket på moseøkologi, og Jogeir Stokland

på fugl. Fra NMBU kan blant annet nevnes forskning innen entomologi og artsbevaring ved professorene Anne Sverdrup-Thygeson og Sigmund Hågvar, samt professor Gunnhild Riises forskning innen limnologi og utviklingen av sur nedbør og humus. – Det er unikt å ha et uberørt skogs-område i nærheten, som er så velegnet til forskning, sa Riise i 2019⁵. Her finner vi mange ulike innsjøer innenfor et begrenset område, og det er ikke behov for å reise over store områder for å samle inn informasjon. Kunnskapen vi kan hente i Østmarka, er aktuell for et mye større område!

Sabima har holdt kurs i kartleggingsmetodikk her, og området egner seg for undervisning av barn og ungdom på ulike trinn.

6.2 FNs tiår for restaurering

Ved årsskiftet 2020/2021 går vi inn i FNs tiår for restaurering av natur. Det er ikke lenger nok å bevare natur – vi må i tillegg restaurere natur. KLD har allerede flagget restaureringen av skytefeltet på Hjerkin, i Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. Både den arealkrevende villreinen og den rødlistede rypa vil bruke området. I Østmarka kan vi følge opp tanken ved å skjøtte de spredte innslagene av kulturskog i retning mot en mer opplevelsesrik og biomangfoldvennlig naturskog. Andre steder kan vi la naturen overta styringen. Hvis vi steller pent med Østmarka, klarer både fiskeørna, hønschauken, svartspetten, orrfuglen og storfuglen seg her i fremtiden. Og besøkende kan oppnå en økende grad av villmarksopplevelse. Forvaltningen kan også vurdere å «lime sammen» delområder til større enheter ved å skjøtte mellomliggende arealer i ønsket retning.

6.3 Vår gave til naturen og til framtidens generasjoner

Nasjonalpark i Østmarka har nå bred støtte blant naturvern- og friluftslivsorganisasjoner, et stort flertall av partiene på Stortinget og i fire av Østmarka-kommunene. Det viser at saken har meget stor støtte i samfunnet. Det er nå ni år siden tanken om en nasjonalpark ble født på ny, og det er på tide at saken føres i havn. Siden den gang har det internasjonale Naturpanelet påpekt at truslene mot naturmangfoldet er like viktige som klimautfordringene og at vern av natur er et meget viktig tiltak. I 2020 kom boka «På naturens skuldre» av bevaringsbiologen og formidleren Anne Sverdrup-Thygeson. Hun bruker blant annet Østmarka som base for sin forskning. Hennes budskap i boka kan oppsummeres omtrent slik:

«Vi har tatt naturen i bruk, men i vår evne til å utnytte naturens goder ligger også risikoen for å undergrave vårt eget livsgrunnlag. Vi snakker i dag om en naturkrise, der arter trues og levesteder forsvinner – en krise like akutt og alvorlig som klimakrisen. Skal vi sikre vår egen framtid, må vi endre måten vi lever på. Vi må lære oss å spille på lag med naturen.»

En nasjonalpark i Østmarka vil være vår gave til naturen og til framtidens generasjoner.

Elektronisk godkjent

Med vennlig hilsen

Helga Gunnarsdóttir
styreleder

Johan Ellingsen
nestleder

Sigmund Hågvar
styremedlem

⁵ Østmarkas Venner: [Derfor er vannene i Østmarka i ferd med å bli brunere](#). Publisert 20. juni 2019.

Kopi:

Klima- og miljødepartementet
Byrådsavdeling for miljø og samferdsel Oslo
Oslo kommune
Nordre Follo kommune
Enebakk kommune
Rælingen kommune
Lørenskog kommune
Byantikvaren i Oslo
Viken fylkeskommune avdelinger for friluftsliv og kulturminner
WWF
Sabima
Naturvernforbundet
Naturvernforbundet i Oslo og Akershus - NOA
Naturvernforbundet Oslo sør
Naturvernforbundet i Groruddalen
Naturvernforbundet i Nordre Follo
Naturvernforbundet i Lørenskog
Norsk Ornitologisk Forening Oslo og Akershus -NOF
Rausjømarka vel
Oslo og omland friluftsråd - OOF
Forum for natur og friluftsliv Oslo
Forum for natur og friluftsliv Akershus
DNT Oslo og omegn
Skiforeningen

Vedlegg:

Nasjonalpark i Østmarka - kapittel fra boka: Hyllest til Østmarka ØV 2016
Notat: Kulturminner og kulturhistorie i Østmarka. ØV 2020
Faktaark 1: Sandbakken – Eriksvann. ØV 2020
Faktaark 2: Langvannsbrenninga til Sør-Elvåga. ØV 2020
Faktaark 3: Trolldalen og Trolldalsåsen. ØV 2020
Faktaark 4: Bremsrudåsen og Revehidalen. ØV 2020
Faktaark 5 a: Gråbeinmåsen -Trettestykkåsen. ØV 2020
Faktaark 5 b: Puttebekken til vei Haukåsen. ØV 2020

Østmarka nasjonalpark

Like utenfor hovedstaden ligger eventyret. Et nesten veiløst og villmarkspreget skogslandskap. Fra Tonekollen ser vi Mosjøen til venstre og Tonevann til høyre. Noen må redde denne perlen inn i framtiden. Foto: Vidar Svarttjernet.

Østmarka nasjonalpark – vår gave til framtiden

Sigmund Hågvar og Helga Gunnarsdóttir

Ifemti år har Østmarkas Venner slåss mot en rekke krefter som tærer på Østmarkas naturkvaliteter. Dette er en defensiv og arbeidskrevende bit-for-bit-kamp der helhetsbildet kan bli borte. Nå er tiden inne til å ta et skikkelig mot-grep: La oss gi indrefiléten av Østmarka som en gave til fremtiden, i form av en beskyttet nasjonalpark!

«Men gir ikke Markaloven av 2009 tilstrekkelig beskyttelse?» vil mange si. Nei, den regulerer ikke skogbruket (utover meldeplikt for hogst). Det er fullt tillatt å forlenge skogsbilveinettet inn i de siste, veiløse områdene og å hogge der. Dessuten mangler Norge en nasjonalpark i Østlandets skogsområder – det er bare å ta en titt på kartet. Og den siste muligheten ligger her i Østmarka, like ved hovedstaden!

Dette er settingen. La oss oppsummere historien til forslaget, se på verneverdiene, og vurder mulighetene.

En nasjonalpark blir til?

Tanken om Østmarka som nasjonalpark er gammel. Sverre M. Fjelstad har fortalt at hans læremester, eneboeren Korpås-Olsen, allerede for

over 70 år siden mente at «hele Marka bør bli nasjonalpark». Han inspirerte Fjelstad, som da var tenåring, til å skrive stilen «Østmarka nasjonalpark». Siden den gang har vi fått to fine naturreservater i Østmarka, men det store grepet med å bevare et stort og helhetlig landskapsrom med skog, myrer og vassdrag, gjenstår.

I styret i Østmarkas Venner oppsto tanken om en nasjonalpark høsten 2011 da vårt forslag om å verne et større område rundt Skogsmåsan etter § 11 i markaloven ikke ble fulgt opp av myndighetene. Styret mente at særlig dette avsides og stille myrkomplekset, med omkringliggende intakt skogsmiljø uten inngrep, burde reddes for fremtiden. Som en følge av dette grodde det fram i styret en tanke om en nasjonalpark i Østmarkas indre deler: Kan det tas noen større, varige grep for å bevare det villmarkspregete, stort sett veiløse skogslandskapet vest og sør for Østmarka naturreservat? Kan reservatet på 18 kvadratkilometer kombineres med en tilliggende nasjonalpark til en virkelig stor enhet – et naturdokument? Østmarka-kartet ble brettet ut, og det ble tegnet mange alternative streker. Helt fritt for skogsbilveier kunne forslaget ikke bli, men vi

tolket naturmangfoldloven av 2009 slik at dette kunne tolereres. Kunne Oslo få en nasjonalpark like utenfor bygrensa? Stockholm er jo stolt av sin bynære nasjonalpark Tyresta!

I mai 2012 ble forslag om en nasjonalpark som dekket et større område i Østmarkas sentrale deler overlevert fra Østmarkas Venner til Oslos byråd for miljø- og samferdsel, Ola Elvestuen (V). Han syntes forslaget var spennende og tok det videre til politisk behandling. Også Mari-

anne Borgen (SV), leder av bystyrets samferdsels- og miljøkomite (og nå ordfører), støttet forslaget varmt. Idéen slo an hos hovedstadens politikere, og den 7. februar 2013 vedtok Byrådet i Oslo *enstemmig* å støtte forslaget. Byrådet begrunnet vedtaket slik:

«Dette er et unikt skogsområde med stor verneverdi. Østmarka kan bli en bynær og brukspreget nasjonalpark, der hovedformålet er ivaretagelse av naturverdier, rekreasjon og friluftsliv».

Høyt og avsides ligger de store, intakte myrflatene på Skogsmåsan. Med orrhanebulder om våren, i stillhet sommer og høst, og med glade skiløpere vinterstid. Du kan se det på smilet deres at nå er de – endelig – på selveste Skogsmåsan. Foto: Espen Bratlie.

Blinkende småbølger, blomster langs kanten, og fred i sinnet. En god sommerdag ved Deliseterfjorden. Foto: Espen Bratlie.

En måned senere, den 6. mars 2013, vedtok bystyret i Oslo å gå inn for nasjonalparken med 55 mot Fremskrittspartiets 4 stemmer. Det innebar tilbud om vern av 24 kvadratkilometer skog som eies av Oslo kommune. Skogsområdet ligger i Enebakk kommune, men ble i sin tid kjøpt opp

av Oslo. Samtidig ble de tilgrensende kommunene oppfordret til å bidra med areal til en felles nasjonalpark.

Også miljøvernminister Bård Vegar Solhjell (SV) støttet begeistret tanken. Allerede den 13. februar

Skogen er blitt til silhuetter. Og stjernene går sin faste runde over Forfoten. Foto: Lars Lindland.

2013 innkalte han ordførerne fra de fire nabo-kommunene for å drøfte deres mulige deltagelse: Ski, Enebakk, Rælingen og Lørenskog. Disse ordførerne lot seg imidlertid ikke overtale der og da, og de stilte seg negative til å være med på å utrede en mulig nasjonalpark. Senere bekreftet kommunestyrene i de fire kommunene en negativ holdning til å utrede spørsmålet om nasjonalpark. I alle disse kommunene var det imidlertid flere partier som var positive, og rådmennene i kommunene innstilte på at saken burde utredes. Forskjellige medieoppslag tydet på at det forelå flere misforståelser blant kommunepolitikerne om hva en nasjonalpark ville – eller kunne – innebære.

Mange tidligere nasjonalparksaker i Norge har tatt mange år, og ofte er dette en modningssak for kommunene. Vi skjønte at vi måtte være tålmodige, fortsette å informere, og å skaffe allierte. Vi har hele veien hatt kontakt med flere naturvern- og friluftslivsorganisasjoner, og den 8. mars 2013 sto det en støtteerklæring for nasjonalparken i Aftenposten, undertegnet av hele 14 organisasjoner.

Den 28. januar 2014 fikk kommunene og Østmarkas Venner brev fra klima- og miljøminister Tine Sundtoft (H) om at hun ventet med å ta stilling til verneforslaget. Dette begrunnet hun med at hun ønsket en størst mulig lokalpolitisk

Fra Tømmerås, Ski kommunes høyeste punkt, er utsikten formidabel. Hvor mange prestegjeld, vet ingen. Men du får øye på Gaustadtoppen på klare dager. Foto: Espen Bratlie.

enighet, og at hun ville se forslaget i sammenheng med en rapport fra Norsk Institutt for naturforskning om evaluering av norske verneområder (NINA-rapport 535 fra 2010), samt departementets pågående arbeid med den nasjonale handlingsplanen for naturmangfold.

Nå gjaldt det å holde saken varm fram mot kommunevalget høsten 2015. Da kunne det bli nye lokalpolitikere og nye muligheter. I forkant av valget stadfestet både Oslo V, SV, MDG og Ap i sitt partiprogram at de ønsket nasjonalpark. Da bystyret i Oslo den 17. juni 2015 behandlet Sak 176 «Styrket forvaltning av Oslos biologiske mangfold», fattet det følgende vedtak:

Byrådet bes ta fornyet initiativ for å få nasjonalpark med et nasjonalparksenter i Østmarka og orientere Oslo bystyre om det fremtidige arbeidet.

Det nye byrådet i Oslo, som tiltrådte høsten 2015, hadde følgende som et av punktene i sin programerklæring:

Byrådet vil arbeide videre for å opprette nasjonalpark i Østmarka i samarbeid med staten og nabo-kommuner.

I Ski kommune er det en god del kommunalt eid skog som ville vært et verdifullt tilskudd til en nasjonalpark. I august 2015 ble det kjent at

Ski Ap hadde tatt følgende inn i valgprogrammet sitt: «Utrede mulighet for å etablere nasjonalpark i Østmarka.» Dette ga håp om at det kunne bli et flertall i Ski kommune. Etter kommunevalget høsten 2015 var det blitt politisk flertall både i Ski og Lørenskog kommune for å utrede spørsmålet om nasjonalpark, selv om saken ennå ikke var behandlet i kommunestyrene. Nå var det lys i tunnelen!

På slutten av 2015 (18. desember) ble den tidligere omtalte handlingsplanen lagt fram for Stortinget i form av en Stortingsmelding: *Natur for livet – norsk handlingsplan for naturmangfold*. Meldingen viste at en nasjonalpark i Østmarka

ville fylle en åpenbar mangel ved både skog- og nasjonalparkvernet. Behandlingen i Stortinget ble en fin anledning til å løfte fram nasjonalparksaken, og Østmarkas Venner ble invitert til å holde innlegg på høringen i Energi- og miljøkomiteen i april 2016. Flere av de nasjonale organisasjonene nevnte nasjonalparken i sine innlegg. Den var også omtalt i deres *33 forslag for naturen*.

I mars 2016 framsatte syv representanter fra SV, MDG, Ap og V et privat forslag (Dokument 8-forslag) om nasjonalparker. Forslaget skulle behandles i Stortinget høsten 2016 og hadde følgende innstilling:

Vinterstid er Griseputten nær Sandbakken bare en hvit flate. Men til våren vil vakre øyestikkere patruljere bredene, og noen vil komme og tenne sitt bål på det gamle stedet – nok en gang. Foto: Espen Bratlie.

Stortinget ber regjeringen starte et arbeid med utvidelse av nasjonalparkplanen fra 1993, blant annet med siktemål om å opprette nasjonalpark Østmarka og nasjonalpark Preikestolen, og legge sak fram for Stortinget om dette.

Oslo kommune ved byråd Lan Marie Nguyen Berg (MDG) inviterte de fire Akershus-kommunene til dialog i slutten av juni 2016, og etter sommerferien tok kommunene saken opp til behandling. I Ski ble det et knappest mulig flertall for utredning av nasjonalpark, og kommunen la store deler av den vakre kommuneskogen i utredningspotten. I løpet av høsten 2016 skulle alle de aktuelle kommunene på tur med Fylkesmannen i Oslo/Akershus til Stockholms store stolthet, nasjonalparken Tyresta. Hvis saken utviklet seg positivt i kommunene og på Stortinget utover høsten kunne det hende at Østmarkas Venner mot slutten av jubileumsåret fikk en utredning av nasjonalpark i «50-års gave» – men det visste vi ennå ikke da denne jubileumsboka gikk i trykken.

Hva innebærer verneformen nasjonalpark?

Naturmangfoldloven definerer en nasjonalpark slik i § 35:

Som nasjonalpark kan vernes større naturområder som inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap og som er uten tyngre naturinngrep.

I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta

verneformålet. Forskriften skal verne landskapet med planter, dyr, geologiske forekomster og kulturminner mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og sikre en uforstyrret opplevelse av naturen. Ferdsel til fots i samsvar med frilufslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbys i avgrensede områder i en nasjonalpark, og bare dersom det er nødvendig for å bevare planter eller dyr, kulturminner eller geologiske forekomster.

Utkast til forvaltningsplan skal legges frem samtidig med vernevedtaket. Der det også er aktuelt med skjøtselsplan, skal den inngå i forvaltningsplanen.

Vi kan merke oss at en nasjonalpark skal «sikre en uforstyrret opplevelse av naturen». Her skal vi kunne hente livskvalitet ved å søke fred og ro, og å glede og undre oss over naturens skjønnhet og mangfold. Veier er det nok av i Marka om vi ønsker å følge dem, men veiløst og villmarkspreget skogslandskap er nå en sjeldenhet. I opplevelses- og rekreasjonssammenheng er det blitt en knapp ressurs. Med to universiteter i nærheten, Oslo og Ås, er det også klart at en nasjonalpark vil fungere som et verdifullt undervisnings- og forskningsområde. Den aktiviteten er for lengst i gang.

Altfor mange har gått glipp av skøytevandring på de lange vannene. Fra Børtervann. Foto: Henrik Strømstad.

Erstatningen ved nasjonalparkvern er god. Trær som ville blitt felt ved «konfirmasjonsalderen» får leve livet ut. Slik naturen tillater. Foto: Sverre M. Fjelstad.

Vi kan også merke oss at en nasjonalpark skal ha både en forvaltningsplan og en skjøtselsplan. Da er det mulig å skreddersy forvaltning og bruk til formålet. Noen nasjonalparker, som Børge-

fjell, skal være villmarksområder med minst mulig tilrettelegging. Utenfor Bodø har man «Barnas nasjonalpark» (Sjunkhatten) med noe tilrettelegging. Østmarka skal etter bystyrets

anmodning bli «en bynær og brukspreget nasjonalpark, der hovedformålet er ivaretagelse av naturverdier, rekreasjon og friluftsliv». Det betyr i praksis at nåværende bruk med preparering av skiløyper osv. fortsetter, men at naturverdier også skal ivaretas.

I denne saken har det vært, og er fremdeles, et sterkt behov for mer informasjon om verneverdier, verneform og muligheter. Særlig beklagelig er det at mange misforståelser har versert i ulike fora. En studentoppgave på Ås bekreftet at politikere i de fire nei-kommunene enten ikke hadde satt seg godt nok inn i saken, eller hadde feilaktige forestillinger om hva en nasjonalpark innebar. I april 2014 ble en fargerik og informativ brosjyre utarbeidet og spredt av Østmarkas Venner, både fysisk og elektronisk. I den hadde vi et kart som viste Oslos arealer og var tydelige på at det var arealer i offentlig eie vi primært ønsket å verne.

Mange verneverdier i Østmarka

De fleste nasjonalparkene ligger høyt til fjells eller langt mot nord. Selv over 50 år etter at vi fikk vår første nasjonalpark, Rondane i 1962, mangler vi en nasjonalpark i de lavereliggende, produktive skogsområdene på Østlandet. Til manges overraskelse ligger den siste muligheten i Østmarka. De andre delene av Osloområdet, og lavlandsskogene ellers, har for mange tyngre inngrep til å kunne bli nasjonalpark – det er for sent.

Store deler av befolkningen i hovedstadsområdet bruker Østmarka, og bruken er økende. Naturverdiene her er ikke godt nok sikret, noe

Østmarkas Venner stadig blir minnet om. Planer om ulike inngrep dukker årlig opp, og markagrensa er under press. Markaloven tillater fortsatt skogsdrift og veibygging, og gir bare hjemmel til små, vernede flekker for friluftslivet. En eneste ny kraftledning, som kunne tenkes i fremtiden, vil være nok til å splitte det veiløse, villmarkspregete skogslandskapet. Med nasjonalparkstatus vil naturverdiene bli varig sikret. Her inne, i hjertet av Østmarka, vil innbyggerne i hovedstaden kunne oppleve dyre- og planteliv og drive friluftsliv i et lite berørt skogsområde.

Det aktuelle skogsområdet er en spennende mosaikk av skog, myr, vann og bekker. Her er det gammel barskog med skjeggglav, myrer med orkideer, og hule trær med spetter og ugler. Her spiller tiuren mellom gamle furuer, og orrhaneleiken går på vårsnøen i myrdragene. Her kan du utforske bortgjemte kløfter, idylliske skogstjern eller snirklete bekkefar. Kanskje søker du opp på en av de mange furukollene og lar roen og ettertanken innhente deg, mens skogslandet brer seg ut foran deg. Er du heldig, får du øye på fiskeørnens flotte silhuett. Kanskje søker du en fredelig teltplass ved et bortgjemt fiskevann? Og oppdager beveren i arbeid en tidlig morgen? Eller du kan gå på oppdagelsesferd etter merkelige sopper eller moser i skogbunnen. Her inne er det også stillhet – et knapphetsgode som etterspørres av dagens travle mennesker.

Det er «utilgjengeligheten» for moderne skogbruk som gjør at de indre delene av Østmarka er blitt liggende som et stille skogslandskap – nær landets største befolkningsentrum. Her er

← «Fiskeørnreir i Østmarka». Oljemaleri av billedkunstner Magne Håland. Originalstørrelse 1,0 x 1,4m. Landskapsinntrykk fra forskjellige deler av Østmarka.

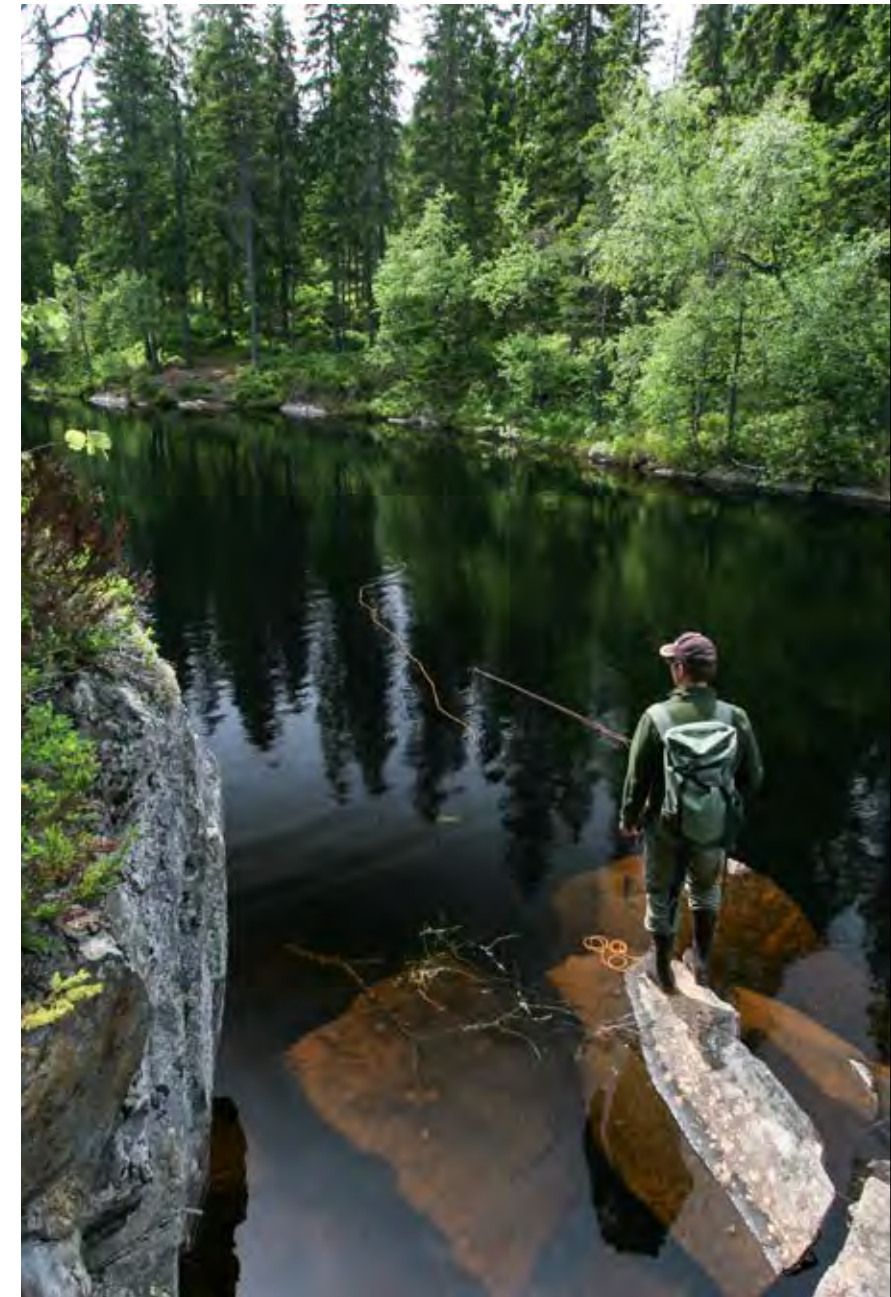

Finnes det noe mykere – og stillere – å gå på? Foto: Sverre M. Fjelstad.

mye gammelskog. Terrenget er gjennomskåret av nord-syd-gående daler med opp til 350 meter høye rygger mellom. Alle som har prøvd å bevege seg øst-vest i dette landskapet, sommer som vinter, opplever dette spennet i topografien.

Og så alle vannene! Fine til å padle på eller til å gli over på is eller snø. Men til fots om sommeren: Det kan ta timer å krongle seg rundt dem. Likevel, det finnes stier som bringer deg langt av gårde om du vil. Og skiløyper som elegant krysser vann og myrer som ellers er utilgjengelige. De fleste besøkende følger merkede stier og skiløyper, og utfarten kan være stor i helgene. Men området er stort nok til at den som søker skogens ro, eller vil lete opp en moltemyr eller et nytt soppsted, kan trå ut til siden og gå på egen oppdagelsesferd.

Innen den delen av forslaget som berører kommuneskogene i Ski og Oslo er det kartlagt nærmere 30 «viktige naturtyper». Omtrent halvparten av disse består av gammel barskog, for eksempel på Kjerringhøgda (med branntårnet), Mellomåsen, Grasåsen og området øst for det lange Svartoren-vannet. Ved Skjelbreia finnes rik sumpskog, og Vesle Tonekollen har rik blandingsskog. Gammel løvskog finner du for eksempel på Mortåsen og Nordbyåsen. Området har flere intakte lavlandsmyrer. Den største er Skogsmåsan, som ligger fredelig for seg selv, litt høyt i terrenget. Skiløypa over den avsides myrmosaikken er en favoritt for mange. I flere av de nord-syd-gående kløftene er det bergvegger, som i Vinholdalen. Litt kulturmark finnes til og med, som beitemarka ved Vangen skistue og Mellom- og Nersaga.

Fluefiske i Svartoren, Ski kommune. Foto: Henrik Strømstad.

En «gammeldags» blomstereng er et vakkert syn. Her er vi ved Øvresaga, Turistforeningens ubetjente hytte i Rausjøgrenda. Foto: Espen Bratlie.

Vangen skistue er et populært skimål!
Foto: Espen Bratlie.

Vangen, som eies av Skiforeningen, samt Skjelbreia og DNT-hytta Øvresaga, ligger alle sentralt i nasjonalparkforslaget. Det går veier dit, og noen få andre veier finnes. Likeledes noen min-

dre strømledninger. Disse inngrepene bør ikke være til hinder for å opprette en nasjonalpark. Her inne er formålet å redde et temmelig intakt skogslandskap som et verdifullt rekreasjonsom-

Hilsen fra Greenpeace

Gratulerer med dagen!

Bevaring av store sammenhengende områder er avgjørende for framtidens naturvern, både til havs, til fjells og i skogen. Østmarka er et fantastisk, eventyrlig og spennende naturområde som verdsettes av mange mennesker som nærmiljøområde og samtidig huser et imponerende mangfold av andre arter, fra gaupe til kongeørn og spennende lav.

Tusen takk for innsatsen så langt med arbeidet for enkelt friluftsliv i vakker natur og lykke til videre med Nasjonalpark. Norge trenger mer og større langsiktig vern av sammenhengende naturområder, både til lands og til havs.

Truls Gulowsen, Greenpeace

råde, og som et naturdokument for Østlandets lavereliggende skogsområder.

Det aktuelle området ligger vest for og inntil Østmarka naturreservat på 18 kvadratkilometer. Med Oslos areal blir det til sammen et vernet areal på over 40 kvadratkilometer. Siden Ski kommune ønsker å utrede og legge deler av kommuneskogen i potten, kan det samlede vernet skogsområdet bli på omlag 50 kvadratkilometer. Reservatet vil bli opprettholdt med dagens bestemmelser, og nasjonalparken får mildere bestemmelser. Dette blir en *brukspark* hvor nåværende bruk fortsetter, herunder preparering av skiløyper. Det gis full erstatning ved opprettelse av nasjonalpark.

De indre delene av Østmarka er så lite berørt av tekniske inngrep at de bør kunne fylle lovens krav. Her finner vi da også det største inngrepsfrie naturområdet innen Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold, samt sørlige Hedmark og Oppland.

Hilsen fra Naturvernforbundet i Ski

Her kommer en liten hilsen til alle Østmarkas Venner fra Naturvernforbundet i Ski. Vi som holder til helt syd i Oslomarka er imponert over det store engasjementet til Markas beste Østmarkas Venner har representert gjennom femti år. Der har vi i Ski og Follo noe å lære av og strebe etter for våre markaområder. Hell og lykke ønskes

Indre Østmarka inneholder derfor det mest verdifulle «villmarksområdet» i fire av fylkene. Her er det også stillhet – et gode som etterspørres av dagens travle mennesker. Regjeringen har satt seg som mål «å sikre at *attværende naturområde med urørt preg blir tekne vare på*». I skogvernet er det stor mangel på lavereliggende, produktiv barskog, og ikke minst på store verneområder. Et stort vernet areal vil bevare det rike dyrelivet, det vil tåle lokale skogbranner eller stormfelling, og det vil tåle slitasjen fra alle som besøker området for å hente nytt overskudd i hverdagen.

Vår gave til framtiden

Forslaget om nasjonalpark har nå bred støtte blant naturvern- og friluftslivsorganisasjoner, flere partier på Stortinget og i flere av Østmarka-kommunene. Det viser at saken har stor støtte i samfunnet. Det er nå fem år siden tanken om en nasjonalpark ble født på ny, og det er på tide at saken føres i havn. Det vil være vår gave til framtiden.

dere videre inn i de neste femti år og ikke minst lykke til med det viktige arbeidet med å få etablert en nasjonalpark i Østmarka.

Stein Kristian Martinsen,
Naturvernforbundet i Ski

Kulturminner og kulturhistorie i Østmarka

Mange slitere har bodd på Bøvelstad i årenes løp. Magnus Pettersen Dammen bodde her i hele 21 år, før han flyttet til plassen Dammen i Rausjøgrenda. Bildet er tatt en oktoberdag i 1971.

Foto: Sverre M. Fjelstad.

Østmarka er et unikt skogsområde med verdifulle naturkvaliteter og store muligheter for friluftsliv. I tillegg inneholder området en lang rekke kulturminner og spor etter tidligere tiders bruk. Her kan den skarpøyde vandreren oppdage rester og minner etter bosetting, setring, ferdsl og transport, samt hogst, fløting og sagbruksvirksomhet.

Områder vernet etter naturmangfoldloven skal representere et tverrsnitt av norsk natur. Disse områdene inneholder også ofte et mangfold av kulturminner, kulturmiljøer og kulturpåvirka landskap. Kulturpåvirka arter og naturtyper er viktige deler av naturmangfoldet i Norge og betraktes også som kulturminner.

Kulturhistoriske verdier inngår i verneformålet i mange nasjonalparker og landskapsvern-områder. Bestemmelser i verneforskriftene regulerer gjerne skjøtsel og øvrige tiltak knyttet til kulturminnene.

Kulturminnene er alle spor etter menneskelig aktivitet, og de tilfører en ekstra dimensjon til opplevelsene i verneområdene – nemlig tidsdimensjonen og -dybden i landskapet. Opplevelsen av og interessen for tidligere menneskelig aktivitet i verneområder må ikke undervurderes. Det er viktig å ivareta kulturarven både i områdeforvaltningen knyttet

til verneområdene, og i formidlingen av områdenes verdier til allmennheten. Kulturminnene i Østmarka synliggjør menneskenes tilstedeværelse. Dette er områder som i dag er mest kjent for sine naturverdier og som brukes til rekreasjon og landskapsopplevelser. Men i tidligere tider ga Østmarka livsgrunnlag og livberging – fra de første fangstfolkene i eldre steinalder til våre nære forfedre. De brukte skogen og utmarka i det ekstensive «mangesysleriet» som kjennetegnet primærnæringene i Norge helt fram til tidlig 1900-tall.

Bruken av utmarksressursene i Østmarka i nyere tid nådde et høydepunkt på slutten av 1800- og tidlig 1900-tall. Et høyt folketall i bygdene rundt Østmarka førte til en intens utnyttning av arealene, før utvandring og urbanisering lettet på befolkningstrykket. Et godt eksempel på dette er den omfattende aktiviteten i Rausjøgrenda, samt seterdrift og beiting i utmarka fra Lørenskog, Rælingen og Enebakksida.

En "gammeldags" blomstereng er et vakkert syn. Her er vi ved Øvresaga, Turistforeningens ubetjente hytte i Rausjøgrenda. Foto: Espen Bratlie

Friluftslivet har dessuten sin egen kulturhistorie fra første halvpart av 1900-tallet. Da startet Friluftsklubben merking og rydding av stiene i den vestlige og Oslo-nære delen av marka, og mange av plassene innover i skauen tilbød servering på kjøkken og kammers¹.

Det problematiseres ofte at inngrep og spor etter menneskelig aktivitet «ødelegger» eller forringer områder, og kanskje særlig i en sammenheng der et område skal vernes etter naturmangfoldloven. Vi kjenner alle diskusjonene om slitasje langs et mye benyttet tråkk eller sti, for ikke å snakke om skogsbilveier og kraftanlegg. Men når går den automatisk fredete hulveien fra middelalderen over til å bli et uønsket slitasjespor langs en populær sti? Dvs. hvor gammelt må et spor etter ferdsel og aktivitet være før det blir verneverdig, og sågar fredet?

Dagens veianlegg kan være morgendagens (verneverdige) kulturminner. Ikke alle inngrep og spor etter menneskelig aktivitet er verdifulle eller ønskelige, men vi må ikke ekskludere oss fra opplevelsene som kulturminnene kan gi oss. Ofte er det dessuten snakk om skala og dimensjon, for ikke å si tidsfaktoren. Vi setter ofte større pris på eldre kulturminner, noe jo kulturminnelovens bestemmelse om automatisk fredning av kulturminner fra før 1536 er et tydelig uttrykk for.

Bonden, budeia, jegeren, tømmerhoggeren, fløterkaren, tømmerkjøreren og fotturisten: Fortellingene om dem som har levd og ferdes, arbeidet og slitt i Østmarka kan gi dagens mennesker større kunnskap og en rikere turopplevelse. Opplevelsene får ekstra dybde gjennom tilgang til den tradisjonskunnskapen som lå til grunn for fangst og fiske, steinbrudd, førhøsting, sanking av bær og uttak av virke og materialer.

Kulturminnene etter flere hundre år med setring, hogst og fløting i Østmarka skaper en merverdi for friluftslivet og muligheten for opplevelser, og seterdriften kan til og med ha bidratt til et større artsmangfold. Disse kulturminnene er derfor ikke til skade for

Mosjøen ble antakelig oppdemmet på slutten av 1700-tallet. Slik ser demningen ut i dag. Foto: Bjarne Røsjø

områdets verdi som nasjonalpark. Det er snarere slik at kulturminnene gjør området mer attraktivt enn det ellers ville vært.

Vi viser her til naturmangfoldlovens paragraf 35 om nasjonalparker, hvor det blant annet heter:

Forskriften skal verne landskapet med planter, dyr, geologiske forekomster og kulturminner mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og sikre en uforstyrret opplevelse av naturen.

Vi viser også til lovens paragraf 36, som innledes med følgende:

Som landskapsvernområde kan vernes natur- eller kulturlandskap av økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller som er identitetsskapende. Til landskapet regnes også kulturminner som bidrar til landskapets egenart.

En av artiklene i Riksantikvarens årsmagasin *Alle Tiders* for 2020 handler om at «Kulturminne gjør friluftslivet rikere», for å sitere overskriften. Artikkelen beskriver to nye historiske vandre-ruter i Hardanger og Ryfylke, men tanken og verdisynet bak artikkelen kan også gjelde for Østmarka. Vi har for øvrig en historisk vandre-rute også her, nemlig Flyktingeruta. Riksantikvaren har i lang tid samarbeidet med Miljødirektoratet om å synliggjøre at kulturminnene bidrar til en rikere friluftslivs-

opplevelse, f.eks. gjennom veilederen «Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven»². Samarbeidet om verneområdene mellom de to direktoratene er et tydelig tegn på at naturforvaltningen i stadig større grad tar hensynet til kulturminner i nasjonalparker på alvor. Vi i Østmarkas Venner erfarer at folk flest har stor interesse for lokalhistorien i Østmarka, og at kunnskap og informasjon om kulturminnene i et område beriker opplevelsene.

Vi viser også til organisasjonen Norsk Friluftsliv som har påpekt at det, enkelt sagt, er friluftslivsorganisasjonene som bringer folket til kulturminnene.

Veilederen om kulturminner i verneområder trekker fram at i nasjonalparker skal i utgangspunktet alle verneverdige kulturminner tas vare på. Dette blir i verneformålet ofte omtalt som å ta vare på «kulturminner» eller «verdifulle kulturminner». Miljøforvaltningen har et ansvar for at kunnskapsgrunnlaget på dette området er tilstrekkelig, og bør initiere registreringer når en ser behov for dette. Som et minimum er det viktig å utarbeide en oversikt over kunnskapsstatusen – identifisere kunnskapshullene og hvor innsatsen bør settes inn.

Det anbefales en avklaring av kulturminnernes vernestatus, for å kunne sortere ut hvilke saker som bør involvere kulturminneforvaltningen. Ved etablering av nye verneområder de siste åra er kulturminnetema som regel en del av utredningsgrunnlaget.

Østmarkas Venner mener at det både er i tråd med naturmangfoldlovens ånd og bokstav – og også gjeldende praksis i miljøforvaltningen – at de eksisterende kulturminnene innenfor utredningsområdet innlemmes i nasjonalparken.

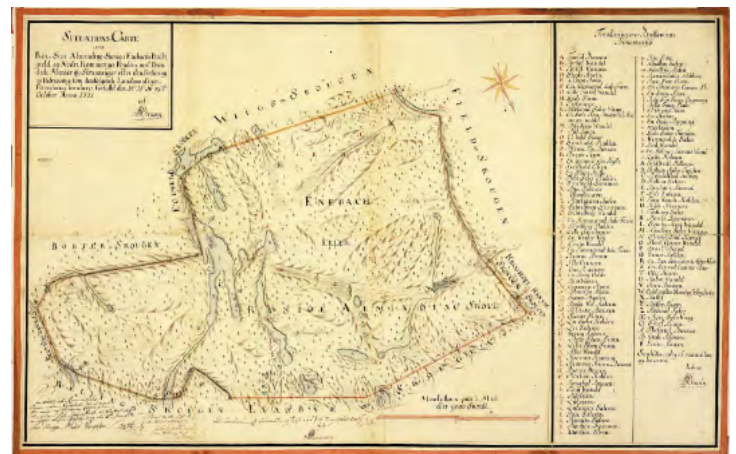
I det følgende skal vi kort beskrive Østmarkas historie og noen av dagens kulturminner, samt bakgrunnen for dem.

Østmarkas historie i kortform

Det var visstnok læreren Johs. Skau fra Etterstad ved Vaalerengens skole i Oslo³ som brukte navnet «Østmarka» først, da han i 1914 tok med seg elever på skitur her istedenfor å krysse byen for å gå på ski i Nordmarka⁴.

Før 1537 tilhørte området kirken, i likhet med all annen utmark, men etter reformasjonen ble det som nå er Østmarka underlagt kongen som såkalt krongods.

Noen plasser i Østmarka kan ha vært ryddet eller bare drevet av innvandrede skogfinner sent på 1600-tallet. I dag finner vi i Østmarka noen få navn som kan hentyde på skogfinner, nemlig to steder som heter Katisa (fiskeredskap) og to som heter Finland. Men vi har ikke sikre spor etter skogfinner i Østmarka.

Dette kartet over "Røe-Siö" ble opptegnet ved en landmålerforretning i 1771 på oppdrag for Karen Cudrio, som eide store deler av Østmarka på den tiden.

Kronen solgte Enebakk allmenning med Rausjøskogene til en privat eier i 1663, og etter en serie eierskifter kom Peder Cudrio inn som eier i 1761⁵. Da han døde i 1765 overtok enken Karen Cudrio (1716-1797) området, og hun satt resten av sitt liv som eier av ca. 150 000 mål vest for Øyeren, inkludert Losby og Rausjø. Peder og Karen Cudrio står bak mye av det som i dag finnes av kulturminner i Østmarka.

Flere gårder i Enebakk hadde setre og beiterettigheter i Rausjø-området allerede før Svartedauden. Etter Svartedauden ble mange gårder og setrer lagt øde, men på 1600-tallet

Hester, skogsarbeidere og tømmer på Tangetjern i 1908, rett etter at Kiær hadde overtatt skogen. Foto: Privat.

begynte setringen så smått å komme i gang igjen. Rausjø-historikeren Trond Burud har identifisert 15 setre som var i drift på 1700-tallet⁶. I dag er de fleste av disse borte, men det finnes fortsatt ruiner etter noen av dem – og på Bysetra er det fortsatt både hus og aktivitet, nå som speiderhytte.

Etter hvert som setrene ble lagt ned, ble noen av seter plassene ryddet og lagt under Rausjøbruket⁷. Området sørøst for Oslo var velegnet for både hogst og sagbruksvirksomhet, og de første vannsagene ble tatt i bruk på 1600-tallet. Etter hvert som skogen ble hugget ut, måtte tømmer hentes lenger vekk fra sagene. Tømmeret kunne kjøres på vinterføre over myrer og land, men også fløting ble tatt i bruk. Det ble bygd flere demninger i forbindelse med fløtingen og sagbruksvirksomheten.

Men skogen ble i hovedsak drevet ganske forsiktig og på «gammelmåten» helt fram til 1907. Da solgte godseier Carl August Gulbranson⁸ (1831-1910) Rausjø til selskapet And. H. Kiær & Co, som i mange år var Norges

ledende trelastbedrift⁹. Kiær økte avvirkingen og ville frakte så mye tømmer som mulig til Fredrikstad, der selskapet eide flere sager og trelastbruk. I de første årene etter overtakelsen skal Kiær ha hatt hele 300 mann og 80 hester i brukets tjeneste¹⁰. Aktiviteten var så stor at Rausjø hadde sitt eget postkontor¹¹ fra 1912 til 1915, og i 1914 ble det bygd en ny skole. I 1965 solgte Kiær-selskapet Rausjø-eiendommen til Oslo kommune ved skogvesenet for 7 millioner kroner¹². Dette markerte slutten på et privat eierskap som hadde vart i 302 år.

Rausjøgrendas historie

Rausjøgrenda var lenge et sentrum for skogbruket i den delen av Østmarka som er aktuell for en nasjonalpark. Her inne bodde det en husmann og en sagmester allerede i 1665, men på hele 1700-tallet var det for det meste bare én plass her inne¹³. På 1800-tallet kom det imidlertid opp flere plasser, og innen 1865 var det fire plasser med sager langs vassdraget fra Rausjø til Børtervann: Øvresaga, Mellomsaga, Nersaga og Dammen – helt nede ved Børtervann.

Rausjøgrenda ca. 1910. I bakgrunnen ser vi tømmerrenna nedover mot Børtervann. Foto: Ukjent

Det er bevart fem bygninger i Rausjøgrenda fra 1800-tallet. I tillegg er to bolighus fra 1700-tallet som tilhørte Rausjøbruket bevart, men som ikke ligger i grenda: Det ene er på Bøvelstad og det andre på Skjelbreia. Opprinnelsen til navnet «Rausjø» er uklar, men dette er antakelig ikke et fargenavn som mange tror. Rausjø-kjentmannen Trond Burud har funnet et kart over «Rösiöe almenning» fra 1771, og han forteller at sjøen var kjent som et godt røyevann før demningen ved utløpet kom på plass. Navnet kommer derfor kanskje av «Røiesjøen», og den etablerte skrivemåten som brukes lokalt og blant annet av velforeningen er da også Rausjø – ikke Raudsjø.

Deler av Rausjø-området har vært brukt som beitemark helt opp til våre dager. På Miljøstatus er Mellomsaga og Øvresaga vurdert som et viktig kulturlandskap på grunnlag av langvarig hevd med beite og funn av beitemarkarter¹⁴. Lokaliteten ble befart i 2010 av BioFokus.

Karen Cudrios rideveier

Østmarka inneholder mange minner etter Karen Cudrio. Cudrioberget er en liten knaus ved Purkemyrene øst for Søndre Elvåga, ikke langt fra området som er i ferd med å bli utredet som nasjonalpark. Cudriobakken eller Cudrios vei er navnet på en bred sti som går ned i Gudbrandsdalen vest for Øgårdsmåsan, på grensen til et område ØV mener kan være aktuelt for vern. Denne ble anlagt av Karen Cudrio for å forkorte vinterveien, ifølge Lise Henriksen.

Karen Cudrio skal ha brukt flotte, hvite ridehester på sine turer for å innsipere eiendommene, og for å spare tid skal hun ha latt mange stier bli opparbeidet til rideveier. Mange steder er disse veiene gjengrodd eller erstattet av nye veier, slik at det i dag er vanskelig å være sikker på hvor «Cudronas rideveier» egentlig gikk. Det blir for eksempel hevdet at den blåmerkede stien fra Bysetermåsan til Skjelbreia, over Hestelihøgdene, følger en slik ridevei¹⁵. Denne har i så fall blitt utbedret flere ganger senere, og etter hvert til kjerreveistandard som gårdsvei til Skjelbreia.

Ved Cudrios stein eller på Cudrioberget overrakte Peder og Karen Cudrio personlig lønningsposen til fullmektigen fra Losby bruk. Cudrios stein er fortsatt der – vest for nordenden av Svartkulp¹⁶.

Dette kan være en av Cudronas gamle ridestier, som senere er blitt oppgradert til kjerrevei. Foto: Bjarne Røsjø.

Den sørlige Plankeveien

Navnet «Plankeveien» brukes i dag om særlig to tidligere «veier» til Oslo/Christiania fra øst. Den ene følger omtrent det som i dag er Strømsveien/Gamle Strømsvei, fra nordenden av Øyeren til Galgeberg.

Den andre og sørlige Plankeveien var en vintervei som i hovedsak fulgte vann og myrer gjennom marka. Den ble brukt til å transportere

Der Plankeveien gikk i gamle dager, er det nå skiløype på deler av strekningen. Bildet er tatt mellom Skjelbreia og Vangen.

Foto: Bjarne Røsjø.

ferdig skåret plank fra sagene i Enebakk. Fra Enebakk og Børtervann gikk plankeveien opp til Rausjø og videre over Mosjøen – Skjelbreia – Eriksvann – Sør-Elvåga – Langvann – Øgården – Nøkle vann – Rustad - Bogerud- Østensjøvannet og videre fram til Rustadsaga¹⁷. Byantikvaren i Oslo har registrert Plankeveien som et teknisk-industrielt minne¹⁸.

Det var Karen Cudrio som besørget byggingen av den sørlige Plankeveien rundt 1760, og veien ble brukt fram til den nye veien mot Enebakk sto ferdig omkring 1865¹⁹. Rester etter oppbygningene kan en fremdeles se ved Skjelbreia, Øgården og Katisa²⁰. Den delen som går i Marka er i dag ryddet og merket som skiløype. Karen Cudrio sørget også for å forkorte sommerveien for tømmerdriften, og deler av denne er blåmerket sti i dag²¹.

Plankemarsjen, en turmarsj som første gang ble arrangert i 1983, går fra Kirkebygda i Enebakk til Rausjøgrenda.

Fløting

Østmarka inneholder fortsatt mange spor etter tømmerfløting i flere vassdrag. Det ble også fløtet tømmer over flere innsjøer, blant annet over Nøkle vann til Rustadsaga²².

Fløting mot Bindingsvann

Ved Fjell i enden av Bindingsvann lå en vannsag som det fortsatt finnes tufter etter, ca. 100 meter nordøst for veidelet Bindingsveien / Bru-Fjellveien²³. Fløtingen til Bindingsvann og Fjell-

saga startet helt oppe i Kløftetjern og Steinsjøen²⁴ nord for Vangen og gikk videre via Askevannet og de tre Kjerrmåsatjerna – som var demt opp til ett stort vann. Rester etter demningen finnes den dag i dag.

Nesten nede ved plassen Skjelbreia ble det anlagt en steindemning. Et kart fra 1877 viser at den resulterende «Skjelbreidam» fylte over en kilometer av dalen sørøstover mot Bysetermåsan. Nedenfor Skjelbreia (vannet) ble det bygd en laftet tømmerkistedam. Fra Skjelbreia-vannet er det en kort strekning i bekk ned til Svartoren, som ble dannet da Svartholbekken ble demt opp tidlig på 1800-tallet²⁵.

Over oppdemte partier ble tømmeret fløtet uten problemer, og i de korte bekkestrekningene mellom dammene gikk det forholdsvis greit når man slapp nok med vann i bekkene. I bekken fra Svartoren til Bindingsvann var det imidlertid vanskelig fløting, så her ble det anlagt flere tømmerrenner. På denne strekningen finnes det rester etter Torerdammen, en tømmerkistedam som var ca. to meter høy og ble oppkalt etter en fløtebas som omkom under fløting i juni 1865²⁶.

Demningen ved Skjelbreia skapte en stor dam som tømmeret lett kunne fløtes over. (Statens Kartverk, 1877).

Fløting mot Børtervann

I Børtervassdraget ble det stor tømmerfløting da Anders Kiær & Co. kjøpte Rausjø i 1907. Tømmeret ble fløtet ned til sagene i Rausjøgrenda, men også videre ut i Øyeren og ned Glomma til de store damsagene i Fredrikstad. Tømmerrenner ble bygd, særlig lang var den fra Rausjø ned til Tangentjern i Børtervann. Det ble også fløtet over Tonevann og Mosjøen til Rausjø.

Fløting mot Losby

Det ble fløtet også i Losbyvassdraget, men dette ligger utenfor utredningsområdet og blir derfor ikke beskrevet her.

Overnatting og servering i historiske hus

Mange av de tidligere setrene og husmannsplassene i Østmarka er i nyere tid blitt til overnattings- og serveringssteder:

Vangen eies i dag av Skiforeningen. Den nåværende skistua er bygget i 1961 og holder åpent nesten hver dag hele året. Vangen var opprinnelig to plasser. Begge stedene var setrer, men ble tidlig på 1800-tallet husmannsplasser under Rausjø bruk²⁷.

*Bøvelstad i oktober 1965. I en årrekke overnattet Sverre M. Fjelstad i det vesle uthuset i forgrunnen. Det var etter at plassen var fraflyttet, og våningshuset (i bakgrunnen) stod folketomt og låst.
Foto: Sverre M. Fjelstad*

Sandbakken er et tidligere småbruk og husmannsplass som sannsynligvis ble ryddet på 1700-tallet. Stedet ble kjøpt av Oslo kommune og åpnet som serveringssted i 1959. Sandbakken og uthusene står på Byantikvarens gule liste²⁸.

Bøvelstad er en tidligere husmannsplass som ser ut til å ha blitt ryddet omkring 1820. Stedet ligger flott til ved Børtervann i Rausjø skog, og ble tatt i bruk som ubetjent DNT-hytte i 2011. Våningshuset er av Riksantikvaren datert til tredje kvartal på 1700-tallet²⁹, mens uthusene er fra slutten av 1800-tallet³⁰. Bøvelstad er den eneste plassen i Rausjømarka hvor de fleste av bygningene er intakte fra den tiden det var drift og fastboende der³¹.

Røyrvannskoia er i dag en ubetjent DNT-hytte. Hytta har et historisk preg fra den gamle fløtetraseen som gikk i Losbydalen over Røyrvann, og hytta ble brukt til å huse tømmerhoggerne³².

Øvresaga er en gammel husmannsplass i Rausjø, som ble overtatt av DNT og gjort til ubetjent turisthytte i 1998. Huset som står her i dag ble antakelig bygd ca. 1830³³. Husene på andre sagene, Mellomsaga, Nersaga og Damstua er av Riksantikvaren angitt å være fra tredje kvartal av 1800-tallet. På Bråten i lia nord for Øvresaga ligger en skogslåve fra samme tidsperiode³⁴.

Skjelbreia ble trolig ryddet på 1700-tallet. Riksantikvaren angir bolighusets alder til å være fra tredje kvartal av 1700-tallet³⁵. Stedet tilhørte tidligere Rausjø-bruket og ble bruk som skjenkestue for plankekjørere på Plankeveien, som passerer stedet. Stedet eies i dag av Oslo kommune og disponeres av Oslomarka Trekkhundklubb, som serverer kaffe og vafler om helgene i skisesongen.

Rausjø skole eies i dag av Enebakk kommune, som leier den ut som leirskole og til skoler, barnehager, lag og foreninger³⁶. Den første skolen i Rausjø ble bygd i nærheten av Mellomsaga, men bygningen som står der i dag ble oppført i 1914. Skolen ble nedlagt tidlig på 1950-tallet.

*Slik så Bysetra ut i 1929, nå er den en velholdt speiderhytte.
Foto: Anders B. Wilse.*

Bysetra var opprinnelig seter under By gård på Flateby (Enebakk). Stedet ble senere husmannsplass under Rausjø bruk. Huset som nå står på Bysetra ble bygd ca. 1840 og skal ha vært det første bolighuset i Rausjø med tre rom³⁷. Setra eies nå av Oslo Kommune, og Bølerspeiderne disponerer den.

Østmarka under annen verdenskrig

Under andre verdenskrig, særlig i siste halvdel, var Østmarka et viktig område for Milorg. Skogen ble brukt som treningsområde, til flyslipp og som skjulested. Milorg hadde også flere koier, huler, lagre og baser i Østmarka.

Flyktningerutene

Det gikk også flere flyktningeruter gjennom Østmarka. I 1995, ved 50-årsjubileet for frigjøringen, ble en rute fra Skullerudstua til Skillingfors ved svenskegrensa merket og skiltet som en tursti³⁸. Denne merkede turstien følger tilnærmet den opprinnelige Timian-ruta, men man kan anta at de forskjellige losene hadde sine varianter. Eilert Buers bok «Fluktruter fra Oslo gjennom Enebakk» fra 1999 inneholder en detaljert beskrivelse av hvor Timian-ruta og andre flyktningeruter antakelig gikk. I 2015 ble ruta oppgradert til en Historisk vandrerute³⁹. Rutene er fysisk skiltet og merket, og kulturminner og historie langs rutene formidles både på nettsider, i trykksaker og ved oppslag i terrenget.

Kulturminner som turmål

Hogsten og fløtingen i Østmarka har skapt mange kulturminner som er til glede for vandrere i området. Her er noen av dem:

Sett fra nedsiden ser demningen ved utløpet av Rausjø ut som den må ha gjort tidlig på 1800-tallet. Foto: Lise Henriksen.

Mosjøkastet: En vei ble påbegynt fra Bysetermåsan gjennom Mosjøkastet ca. 1960, men byggingen ble stanset da Oslo kommune overtok området i 1965. I dag går blåstien fra Bysetermåsan til Vangen og Rausjø gjennom her.

Steindemningen like øst for Skjelbreia er fortsatt lett synlig fra skogsveien som fører fram til stedet. Det er også mulig å finne rester etter demningen ved de tre Kjerrmåstjerna, men da skal du vite hva du ser etter.

Demningen ved utløpet av Rausjø ble restaurert i 2007⁴⁰, ved at det ble støpt nytt toppdekke og et tett lag med mur på siden som vender mot sjøen. På nedsiden ser demningen fortsatt ut som den kan ha gjort siden 1800-tallet.

Demningen i utløpet av Mosjøen ble oppført allerede før 1800, og den nåværende demningen ble restaurert i 2004. Demningen fungerer i dag som bro over Mosjøvassdraget på den populære blåstien fra Bysetermåsan via Mosjøkastet til Rausjø. (Dette må være en gammel bit av Plankeveien, kanskje det beste stedet å komme opp fra Mosjøen til Bysetra/Skjelbreia. Dog en meget hard kneik å passere.)

Med barna på overnattingstur i branntårnet på Kjerringhøgda, eller Kjerringkollen som det het i gamle dager. Utsikt over nasjonalparken mot Tonekollen. Foto: Kristian Götz

Svartoren er et vann som ble dannet ved oppdemningen av en bekk på 1800-tallet, for å underlette fløtingen ned mot Bindingsvann. Omtrent midtveis i det nesten tre kilometer lange vannet treffer du på den originale trekkflåten som pensjonistdugnadsgjengen ØX står bak. Flåten, som nå har blitt en del av det blåmerkede stinettet i Østmarka, gjør at turfolket kan trekke seg over det få meter smale vannet. Den første demningen i Svartoren var ikke like høy som den nåværende, og lå litt annerledes.

Branntårnet på Kjerringhøgda ble reist i 1911 av And. H. Kiær og co. Tårnet som står der i dag ble reist i 1947 og er restaurert flere ganger, senest i 2018⁴¹. Tårnet gir en fantastisk utsikt over Østmarka og nasjonalpark-området, og på klare dager går det an å se helt til Gaustadtoppen og Norefjell.

Navn i Østmarka

Mange steder i Østmarka har navn som forteller en historie. Den store skogbrannen i 1889, som startet på sørvestsiden av Langvann⁴², har for

eksempel satt spor etter seg i navn som Sotåsen, Askevann og Langvannsbrenninga. Brannen førte til at 6000 mål skog i området mellom Langvann/Eriksvann og Klemetsrud ble flammens rov.

Mange av innsjøene har navn som bærer minner om setring i gamle dager. Østmarka har for eksempel hele fem Seter- eller Sætertjern. I tillegg kommer blant annet Plåterudsetertjern, Liseterputten, Nettetertjerna og Myrsetersvarttjern⁴³.

I Elvåga-vassdraget finner vi navn som Dammyra og Slepptjern, som viser at det kanskje har foregått bekkefløting i sin tid⁴⁴.

Oppsummering

Østmarkas Venner mener med dette å ha dokumentert at kulturminnene i utredningsområdet ikke svekker områdetets verdi som nasjonalpark. Kulturminnene og kulturlandskapet i Rausjøgrenda er tvert i mot en berikelse som gir nasjonalparken økt verdi. For oss er det innlysende at disse områdene bør inkluderes i nasjonalparken.

Litteraturhenvisninger:

- 1.Oslomarkas Friluftsråd: Oslomarka – [Oslofjorden, Blix forlag Oslo, 1938. Side 168](#),
- 2.Miljødirektoratet og Riksantikvaren: Veileder M-420, 2015
- 3.Lokalhistoriewiki.no: [Artikkel om Østmarka \(Oslo og Akershus\)](#)
- 4.Even Saugstad: Østmarka fra A til Å. Frie Fuglers forlag 2012, side 7.
- 5.Birger Kirkeby: Enebakk – bygdebok, bind III, utgitt av Enebakk kommune 1991. Side 758
- 6.Trond Burud: Opplevd og hørt i Rausjø. Et bidrag til en bygdehistorie. Hauketo, 1992. Side 115
- 7.Enebakk historielag: Rausjø – ei gammel grend i Enebakk. [Medlemsbladet Ign 2002 nr. 2, side 1](#)
- 8.Wikipedia: [Artikkel om Carl August Gulbranson](#)
- 9.Store norske leksikon på nett: [Artikkel om Anders F Kiær](#)
- 10.Trond Burud, side 32
- 11.Digitalt Museum: [Om objektet Rausjø](#)
- 12.Birger Kirkeby, side 759
- 13.Birger Kirkeby, side 758
- 14.Naturbase faktaark: [Naturtyper Mellomsaga/Øvresaga](#)
- 15.Skiforeningen: Kjentmannshåndbok 2016-2019, side 102
- 16.Rune Andersen: Losby-boka. Utgitt av Losby gods, 2013 side 111
- 17.Wikipedia: [Artikkel om Plankeveien](#)
- 18.Kulturminnesøk: [Plankeveien – Østmarka /veganlegg](#)
- 19.Wikipedia om Plankeveien
- 20.Lokalhistoriewiki.no: Artikkelen [Kjeldearkiv: Plankekjøring gjennom Østmarka](#)
- 21.Rune Andersen, side 115
- 22.Lars-Evan Pettersson: [Vassdragene mellom Oslofjorden og Øyeren](#), egen utgivelse. Side 57
- 23.Ski historielag: [Lokalhistorie Tømmerås / Fjell /Svartoren](#)
- 24.Trond Burud, side 36
- 25.Ski historielag, sammen som note 20
- 26.Steinar Gundersen og Øystein Kristiansen: Bygda Fjeld og Fjeld gard. Egen utgivelse 2018. Side 69.
- 27.Saugstad, side 203
- 28.Sandbakken Sportsstue på nett: [Om oss](#)
- 29.Riksantikvarens SEFRAK-register.
- 30.Helga Gunnarsdóttir, Sigmund Hågvar og Espen Bratlie (red.): Hyllest til Østmarka. Østmarkas Venner 2016, side 112-122
- 31.Lise Henriksen: Plassen Bøvelstad og folkene der. Artikkel på Østmarkas Venners nettsted.
- 32.Ut.no: [Røyrvannskoia](#)
- 33.Even Saugstad, side 217.
- 34.Riksantikvarens SEFRAK-register
- 35.Riksantikvarens SEFRAK-register
- 36.Enebakk kommune: [Rausjø skole](#), artikkel på nett
- 37.Even Saugstad, side 23.
- 38.Even Saugstad, Østafor byen og vestafor Øyeren: [Flyktningeruta – veien til sikkerhet](#). Artikkel på nett
- 39.DNT Oslo og omegn og Ut.no: [Flyktningeruta - Historisk vandrerute](#). Artikkel på nett
- 40.Lise Henriksen: [Desembervandring gjennom Rausjøgrenda](#). Artikkel på [www.ostmarkasvenner.no](#), 1994
- 41.Digitalt Museum: [«Bysæterkollen»](#). Artikkel på nett, oppdatert mai 2020
- 42.Lokalhistoriewiki.no: [Storbrannen i Østmarka i 1889](#). Artikkel på nett, oppdatert 2018
- 43.Lars Evan Pettersson, side 72
- 44.Lars Evan Pettersson, side 57.

Lav høstsol over gammel furuskog på Eriksvannåsen

Delområde 1: Sandbakken - Eriksvann mellom kraftlinja og Spinneren

Avgrensning

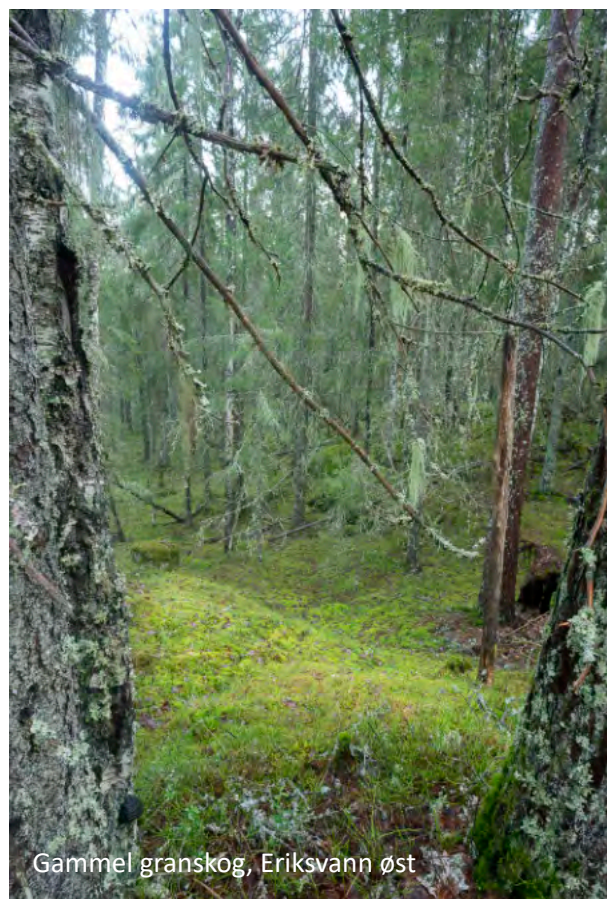
Mot øst grenser området mot kraftlinjen som går nord-syd mellom Paradisputten og like vest for Tømskog omerås). Mot nord er grensen kraftlinja ved Spinneren verneområde og grensen mellom Oslo kommunes g Losbys eiendom. Mot vest bør åsene Klokkerud og Rokselås ved Sandbakken inkluderes.

[Kart](#)

Beskrivelse

Landskapsverdier

Landskapet har meget variert topografi, med store og små vann, myrer, bekker, kløfter og åser. I forlengelsen sørover av sprekkesonen som Elvåga ligger i, finner vi to langstrakte vann: Eriksvann og Skjellbreia. Flere mindre vann setter sitt preg på området: Fra sør mot nord finner vi Paddetjern, Tretjernene, Abortjern, Tømmerholtjern, Griseputten og den lille Amerikaputten. En rekke myrer av ulik utforming ligger i lavereliggende partier og i daler og søkk.

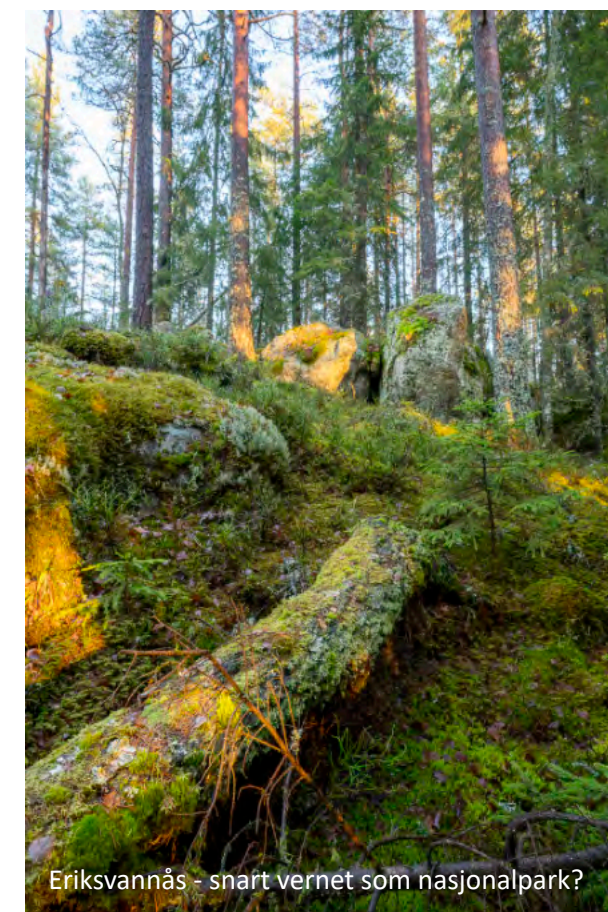

Gammel granskog, Eriksvann øst

Vegetasjon og dyreliv (naturverdier)

Skogtypene varierer, men furua dominerer, særlig på de mange åsene. Den sterke furu-dominansen skiller området og landskapet fra skogene øst for kraftlinjen. Boniteten er relativt lav, men middels blant annet nær Eriksvann. Majoriteten av skogen er furu-dominert naturskog som er mellom 100-120 år og den resterende skogen er stort sett mellom 80-100 år. Litt skog eldre enn 120 år finnes ved Eriksvann øst.

I dette området som er på om lag fem km² er det registrert hele 15 verdifulle naturtyper som er gjengitt i tabell 1. Åtte av disse er forskjellige former for gammel barskog, fire er intakte lavlandsmyrer, to forekomster av rik sump- og kildeskog og en forekomst av gammel boreal løvskog. To av disse naturtypene, Benkemyrene, er på over 0,5 km.

Eriksvannås - snart vernet som nasjonalpark?

Tabell 1. Viktige naturtyper på kommunal grunn vest for kraftlinje i Østmarka. Kilde: Miljøstatus.no. Ved å klikke på navnet kommer du inn i faktaarket hvor du kan lese mer om området og verneverdiene.

Rik sump- og kildeskog	Gammel boreal løvskog	Gammel barskog	Intakt lavlandsmyr
Simmingsmyrene	Tømmerhol	Eriksvann Ø	Store Hagamyra
Kuklemåsan		Eriksvann NØ E	Skjellbreiamyra
		Eriksvann NØ	Abborrtjern
		Sundgravås	Fjellslåmyra
		Benkemyrene nord	
		Benkemyrene	
		Veståsen vest	
		Paddetjernsdalen S	

Gammelskog sør for Eriksvann, med svartspettens «stabburstre»

Eriksvannbekken byr på spennende opplevelser året rundt

Arter

Toppmeis er en karakterart for furuskogen og gjøk er registrert flere steder i området. Innslag av osp i området er gunstig for spettene. Flaggspett er vanlig, og tretåspett og grønnspett er sannsynlig. Svartspetten lager reirhull i de største ospene. Mange andre fuglearter hekker i gamle spettehull. Partier med død ved av ulike treslag, dimensjoner og nedbrytningsgrader favoriserer mange kjuke, andre sopper og insekter. Insektfaunaen synes generelt å være rik og variert. Eksempler på tilfeldige funn i området er sandjeger, praktbiller og vepsebier, samt flere dagsommerfuglarter, blant annet sørgekåpe. Ved vannene er det observert en rik fauna av øyestikkere. Langs bekken nord for Eriksvann flyr en særlig vakker praktvannymfe.

En del rødlistearter fra ulike organismegrupper er registrert i området og finnes i miljøstatus. Flere av disse er nord for Eriksvann og dels inne på det private område.

Spennende furuskog på Rokselås

I Eriksvann finnes bever og [edelkreps](#). Mellom Sandbakken og Klokkerudmyrene er det flere forekomster av [solblom](#). I samme område finnes [enghaukeskjegg](#) og [kransmusserong](#). Ved Tømmerholtjern finnes lavet [gubbeskjegg](#). Av andre truede arter kan nevnes soppen [furuåkjuke](#) og [veikstarr](#).

Inngrep

Bortsett fra den enkle veien østover mot Skjelbreia og i retning Tømmerhol er dette området forbausende fritt for tekniske inngrep.

Verdi for friluftsliv

Området har meget stor verdi som friluftslivsområde. Det ligger helt inntil serveringsstedet Sandbakken, som er et yndet utgangspunkt. Herfra går flere skiløyper og blåmerkede stier gjennom variert, spennende og ganske intakt natur. Umiddelbart øst for Sandbakken ligger Rokselås med gammel og opplevelsesrik barskog. Videre nordover via

Eventyrskog ved Eriksvann

Eriksvann vakkert og opplevelsesrikt til alle årstider

Vinterstemning på Simmingsmyr, øst for Eriksvann

myra Fjøsmosen er det lettgått sti over furukolle til møte med Spinneren friluftslivsområde. En rundtur rundt Eriksvann er populært. Det langstrakte vannet ligger i et lukket og stille landskapsrom, omgitt av skogkledde åser. Over vannet går en populær skiløype.

Området gir inntrykk av å være urørt og naturlig. Nærheten til kraftlinjer merkes ikke. I sørlige del av Eriksvann er det en fin, naturlig badeplass med svaberg. Fra Krokhol i sydlige delen av området går det en blåmerket sti østover i til dels svært ulendt, men spennende og kløftet terreng inn til Paddetjern, og videre under kraftlinja til det velkjente utsiktspunktet på Tømmerås.

Store deler av dette området er uten merkede stier, og helt stiløse partier finnes flere steder, særlig i forbindelse med åsene. For friluftsfolket tilbyr området mange turalternativer til alle årstider, både på merket og umerket sti, og i helt naturlig terreng. Vekslingen mellom vann, bekker, myrer, granskoger og koller med

Fjøsmosan en av de mange små myrene

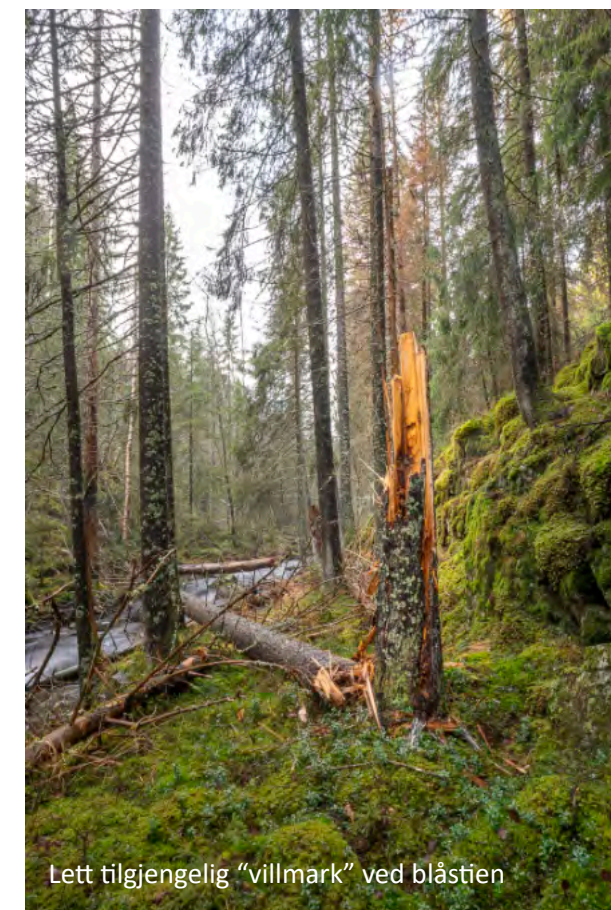
furuskog skaper en spennende mosaikk med både vide og trange landskapsrom. Her kan man gå på «oppdagelsesferd» eller søke stillhet og ro.

Kulturverdier

En betydelig strekning av Plankeveien går gjennom området. Ved nordenden av Skjelbreia finnes rester etter plassen Slåttebråten.

Verneform

Dette området har så store natur- og opplevelseskvaliteter at det må bli vestre delen av en todelt nasjonalpark. Dette er et forbausende intakt naturområde så nær hovedstaden. Her ligger også en verdifull mulighet til å binde sammen nasjonalparken øst for kraftlinjen med Spinneren friluftslivsområde. Det vil ha stor betydning for friluftslivet, og for å styrke økologiske funksjoner på landskapsnivå. For å oppnå denne sammenbindingen, er det særlig viktig å verne området mellom Sandbakken og Paradisputten, altså områdene omkring Eriksvann, Griseputten og Tømmerholtjern, de ulike åspartiene helt vest, til og med Rokselås og Klokkerud og Benkemyrrområdet i sør.

Lett tilgjengelig "villmark" ved blåstien

Gammel granskog i sprekkesone ved Langvannet

Delområde 2: Langvannsbrenninga til Sør-Elvåga

Avgrensning

Området ligger mellom Langvannsbrenninga i vest og Sør-Elvåga i øst, og grenser mot Spinneren friluftslivsområde i sør. I nordøst har området en naturlig avgrensning ved bekken ut av Langvannet og vika vest for Pettersbråtan.

[Kart.](#)

Beskrivelse

Landskaps- og opplevelsesverdier

Dette er et opplevelsesrikt og vakkert naturområde. På de langstrakte og kuperte åsene (Langvannsbrenninga og Sotåsen) finner vi gammel og til tider eventyrlig furuskog. Nord-sørgående forkastninger danner spennende bergvegger og sprekkedaler med granskog. Flate og langstrakte myrområder (Fingerbølmyrene og Tyrigravsmosen) følger konturene i landskapet mellom Sør-Elvåga og Sotåsen. På åsene er det flere flotte utsiktspunkter ut over Langvannet eller mot Elvåga og landskapet videre østover.

Eventyrlig furuskog på Sotåsen

Selve det idylliske Langvannet (213 moh.) er som navnet tilsier et langstrakt og ganske smalt vann. Det ligger i et fredelig søkk i landskapet, omgitt av høye åser på begge sider. Langvannsbrenninga i vest er på 275 m o.h. og Sotåsen på østsida er på 268 m o.h. Innsjøen har flere små øyer og skjær og er en perle i landskapet. Et av skjærene er meget lyst og kalles «Den hvite hvalen».

Det går et berggrunnsgeologisk skille ved Langvannet. Øst for vannet finner vi båndgneis og vest for vannet biotittgneis.

Vegetasjon og dyreliv (naturverdier)

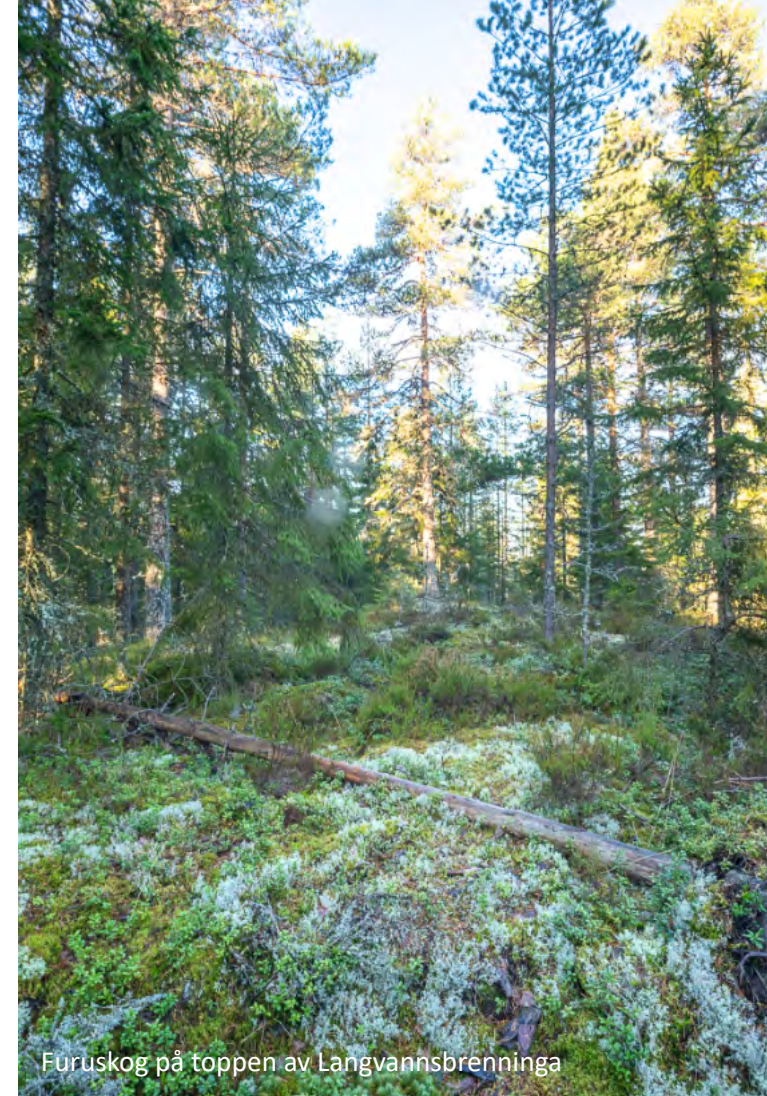
Vegetasjonen på de to åsene er hovedsakelig furuskog med lav til middels bonitet. Sotåsen (som tidligere het Grytåsen) og Langvannsbrenninga fikk sine navn etter [den store skogbrannen](#) som raste over Østmarka i juli 1889. Alderen på skogen er oppgitt å være i underkant av 100 år, men vi mener at særlig furuskogen mer eller mindre er den skogen som vokste opp som følge av suksesjonen etter skogbrannen.

I de lavereliggende områdene i øst, mellom Sotåsen og Sør-Elvåga, dominerer barblandingsskog. Stedvis er det betydelige innslag av løvtrær. Alderen på skogen her er 80-100 år og flere steder 100-120 år. Her er det også store myrområder. I den bratte lia langs Langvannets østside dominerer granskogen. På nordvestsida av Langvannet er det yngre, ensformig granskog som er under 50 år gammel.

Det er fem viktige naturtyper i området:

Ved Langvannets sørvestside ligger en langstrakt, 10 dekar stor forekomst av [gammel barskog](#) i en spennende og variert forkastningssone. Den biologiske verdien er knyttet til at det er stor topografisk variasjon med fuktighetsstabiliserende skar og bergvegger. Angivelse av alderen varierer: I følge Naturbase er alderen 85-105 år, men alderskart over skogen oppgir over 120 år. Det kan tyde på at skogen har overlevd skogbrannen. Litt nord på Langvannsbrenninga er det en liten forekomst av [gammel granskog](#) i en liten kløft.

I sør mot grensa til Spinneren verneområde ligger to rikmyrer, Trollvann [myr I](#) og [myr II](#). Myrene har lokal verneverdi og er blant de få gjenværende og forholdsvis intakte intermedier- og rikmyrene i

Furuskog på toppen av Langvannsbrenninga

Naturtype gammel barskog

Smørholet - rikmyr og tjern hvor storsalamander lever

Østmarka. Floraen er artsrik med flere interessante arter. Karakteristiske rikmyrarter som gulstarr, jåblom og myrsaulauk inngår.

Retten øst for disse ligger [Smørholet rikmyr](#), som omfatter flere forskjellige vegetasjonstyper, både fattigmyr, intermediærmyr og rikmyr. Av karakteristiske rikmyrarter inngår blant annet sveltull og småsivaks. Totalt 27 plantearter er registrert på myra med innslag av alpine, sørlige, sørøstlige og østlige arter.

Flere rødlistearter er registrert i området og soppen vrangstorpigg har en av sine 120 kjente norske lokaliteter her.

Langvannsbrenninga er registrert som [funksjonsområde storfugl](#). Det [lille tjernet](#) i Smørholet er et naturlig fisketomt tjern hvor [stor salamander](#) er registrert. Fisketomme vann har særlig verdi fordi fravær av fiskepredasjon gir en rik fauna. Flere spettearter og mindre rovfugler finnes i området, samt gjøk, fiskemåke og skarv for å nevne noe.

Funksjonsområde for storfugl

Skyttenbrua - også kalt El-Paso - i måneskinnet

Kulturverdier

[Skyttenbrua](#) over Elvåga ble bygget i 1964 da vannstanden i Elvåga ble hevet. Tidligere var det her et smalt sund med en enkel bru. Skyttenbrua kalles også for [El-Paso](#), fritt etter navnet på en by ved grenseelva Rio Grande mellom Texas og delstaten Chihuahua i Mexico. For ungdommer fra Oslo markerte El-Paso over Elvåga grensa mellom Oslo og de mer villmarkspregede områdene øst for Elvåga.

[Navnet Elvåga](#) er eldgammelt og kjennes fra norrøn mytologi. I Edda er *Élivágar* «to eiterkalde vann, en grense mellom mennesker og jotner». Første leddet, *el*, betyr 'byge' eller i overført betydning 'strid', *våg* er det samme som sjø. Navnet Elvåga kan ha sammenheng med at vannene opprinnelig dannet yttergrense for bebodd område.

Ved [Pettersbråtan](#), som er en nedlagt plass på et nes sør i Nord-Elvåga, ligger restene etter en tjæremile fra middelalderen. Den har status

som fredet. Tuftene etter selve plassen ligger under vann. Området har vært brukt som beite. Den enkle skogsbilveien fra Høyås slutter her.

[Gamle Enebakkvei](#), som ifølge Riksantikvaren er fra forhistorisk tid, går igjennom dette området. Stedvis kan turgåere se antydninger til «veien» langs blåstien øst for Langevann. Veien har gått langs Østensjøvannet via Rustadsaga og Kattisa til Ødegården. Derfra går den gjennom skogen ved Ødegårdsmosen via Karl 12s vei. Før Pettersbråtan dreier den sørover og følger dagens blåsti øst for Sotåsen til sørenden av Elvåga, forbi Skjelbreia, sørenden av Mosjøen, ut til Børterdalen i Enebakk, forbi bygdeborgen på Slottsåsen tilhørende Ekeberg, og til Enebakk kirke.

Langvannet, en populær perle for friluftsfolket

Nordre del av Langvannsbrenninga med utsikt mot Sotåsen

Friluftsliv

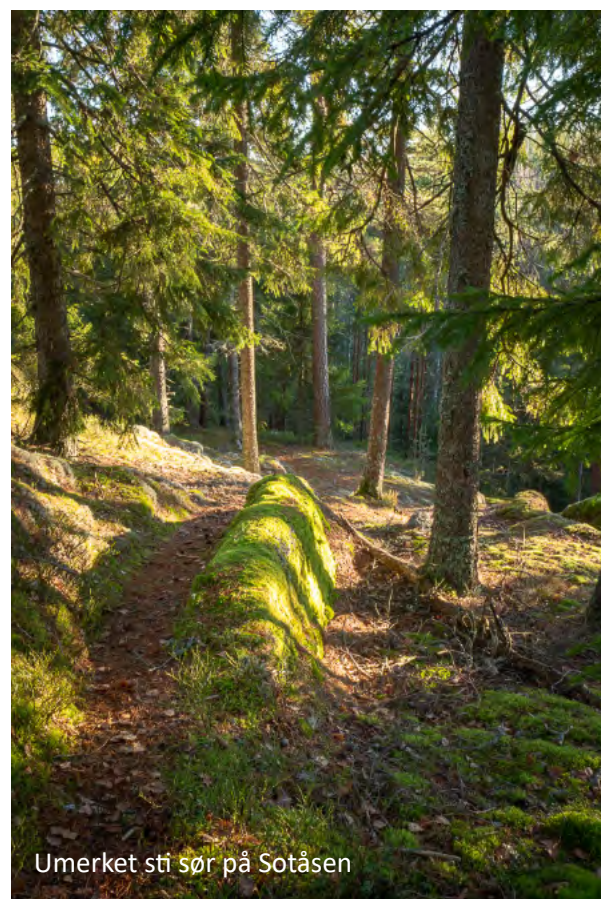
Områdene i nordenden av Langvannet (Langvannsvika og Langvannsodden) er populære steder for dagsturer og for overnatting i telt eller hengekøye.

En blåmerket sti går i traséen etter Gamle Enebakkvei fra nordenden av Langvannet og sørover til Smørhullet. Det er noen få umerkede stier og tråkk i området, men disse er ikke preget av mye bruk eller slitasje.

Den preparerte skiløypa over Nord-Elvåga går over Pettersbråtan og videre mot sør over Fingerbølmyrene og Tyrigravsmosen til den møter Sandbakkenløypa ved Smørhullet. En merket skiløype går over Langvannsodden og Langvannet til Smørhullet og videre til Sandbakken eller Grønmo.

Inngrep

Området er helt fritt for inngrep

Umerket sti sør på Sotåsen

Verneform

Området har naturverdier i form av naturskog på opp til og over 120 år som har vokst opp etter skogbrannen på slutten av 1800-tallet. Dessuten er det fem registrerte naturtyper i området og flere funn av rødlistearter. Området er naturskjønt og har store opplevelseskvaliteter. Området bør vurderes innlemmet i den vestre delen av Østmarka nasjonalpark. Alternativt egner området seg godt for vern som friluftslivsområde etter § 11 i markaloven, enten som eget område eller som en utvidelse av Spinneren.

Naturtype gammel granskog i liten kløft

Utsikt fra Trolldalsåsen ved varden

Delområde 3: Trolldalen og Trolldalsåsen

Avgrensning

Området avgrenses av myrene Dokkemosen og Fugleleiken i vest, stien over Karismyr i sør, Lauvdalen, alternativt Gudbrandsdalen, i øst og Aurtjern i nord

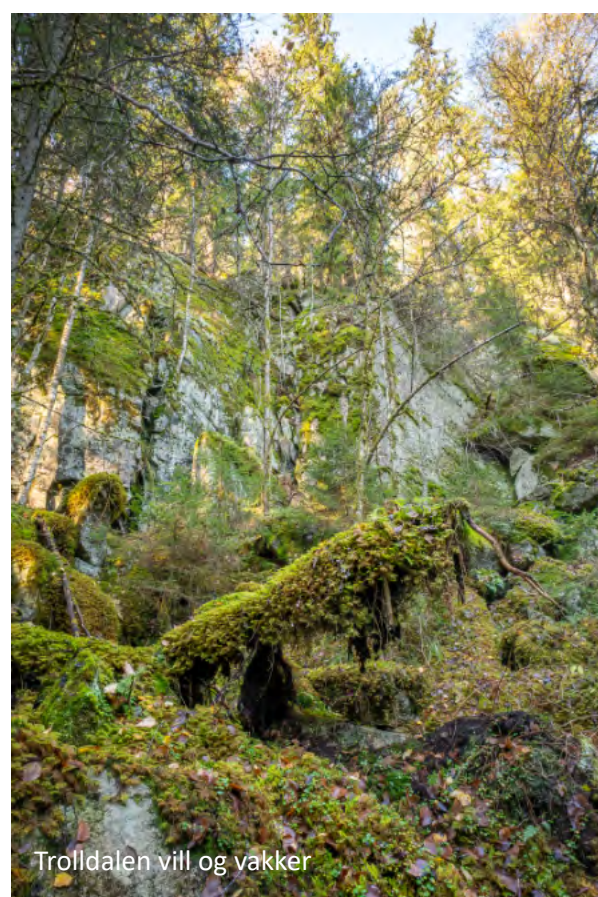
[Kart](#)

Beskrivelse

Landskaps- og opplevelsesverdier

Dette er et naturskjønt område med store kontraster i landskapet. Oppe på platået er det rolige landskapsformer med to myrer og mot Trolldalsåsen er det et svakt oppover hellende terreng med mindre nord-sørgående fuktige dråg. Trolldalsåsen er på 284 m h. og like øst for den er et av Østmarkas fineste utsiktspunkt med en markert varde.

Øst for Trolldalsåsen er det store sprang i topografien hvor Trolldalen skjærer igjennom landskapet mellom Trolldalsåsen og Breiåsen. Trolldalen utgjør slutten av den store nord-sørgående sprekkesonen /forkastningssonen som går fra Lutvann, via Nøkle vann og videre

Trolldalen vill og vakker

gjennom Trolldalen. Som navnet tyder på, er Trolldalen både vill og trolsk. På vestsida er det høye bergvegger og enorme steiner som danner en kraftig steinur flere steder. Østsida av Trolldalen har også markante fjellvegger, men disse er slakere og deler av fjellveggen er blankskurt av isen.

En bekk fra Karismyr er et vakkert landskapselement igjennom hele dalen. Den renner ut i Aurtjern, et idyllisk skogstjern som er omkranset av ei myr. De to myrene Dokkemosen og Fugleleiken er opplevelsesrike og naturlige åpninger i landskapet.

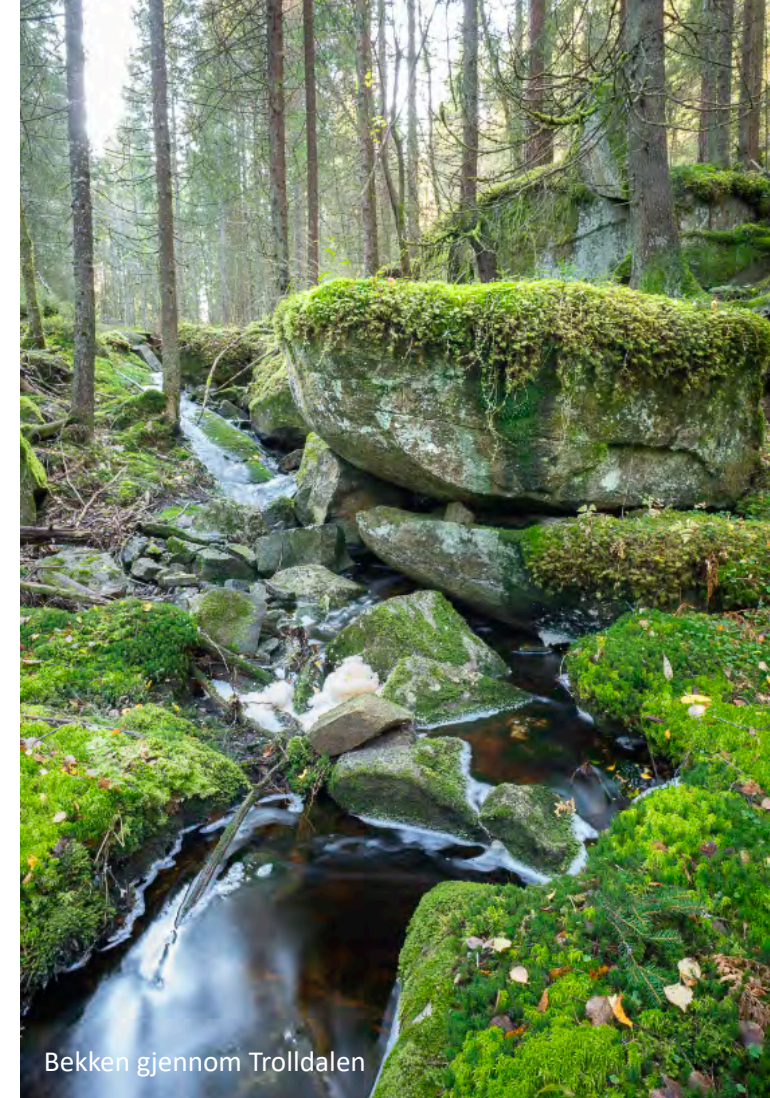
Øverst i Trolldalen finnes Dryppet, en spesiell foss som tilsynelatende kommer ut av en fjellvegg. Vannet kommer fra et nord-sørgående dråg, og forsvinner ned i berggrunnen før Dryppet. Dryppet er også et spennende turmål om vinteren, da med flotte istapper.

Vegetasjon og dyreliv

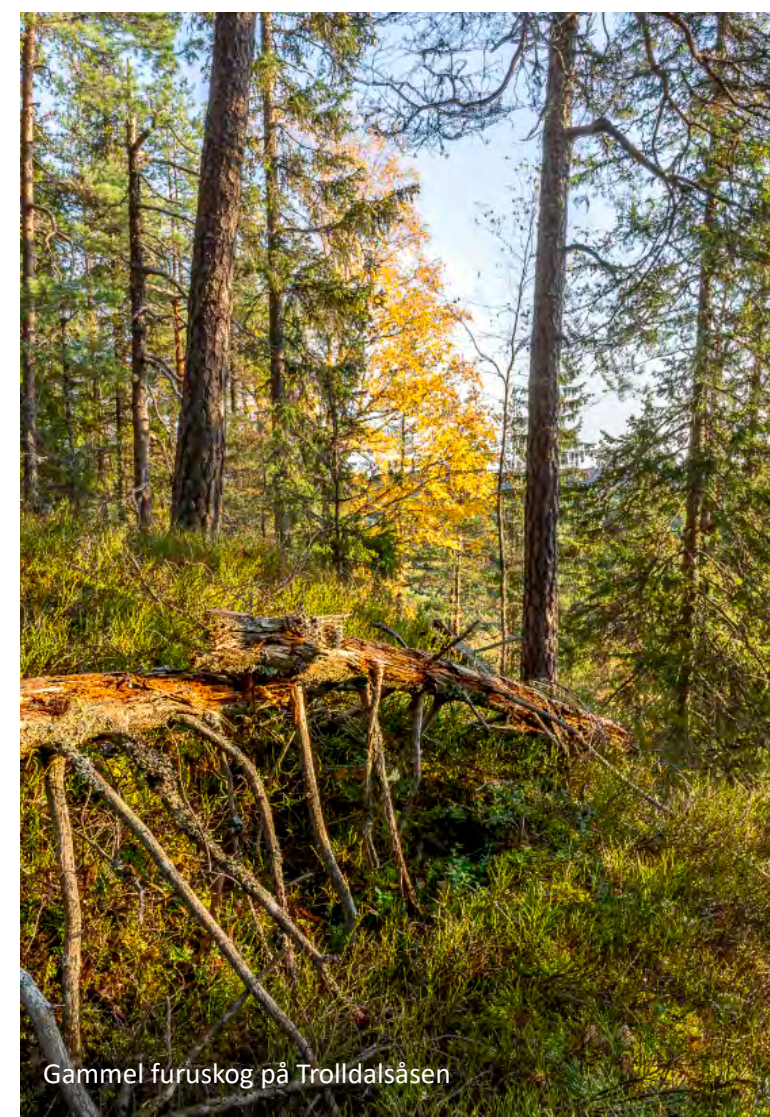
Vegetasjonen er dominert av furuskog som preger områdene rundt myrene og på de tørrere kollene. I de mer fuktige drågene og i Trolldalen, dominerer granskogen. I store deler av området er skogen mellom 80-120 år gammel (naturskog) og på åsryggene er det mange spennende og krokete furutrær. Skogen har stor variasjon og innslag av løvtrær og det ser ut til å være en variasjon i alder selv om eldre skog dominerer i store deler av området.

[Trolldalen](#) er godt kartlagt og klassifisert som naturtype gammel barskog (granskog) men med mindre innslag av sumpskog med grå- og svartor. Det er også innslag av både osp og bjørk. Stedvis forekommer en del død ved, både stående og liggende, for det meste av gran. Også enkelte godt nedbrutte læger (liggende død ved) finnes. Samlet sett vurderes lokaliteten til en viktig (B) naturtype. Av rødlistete arter i Trolldalen finnes grønnsko, huldreblom og hyllekjuke. Ellers i området finnes bråtestorkenebb og tre forekomster av gul snyltekuke.

Det er flere myrer i området. Særlig [Dokkemosen](#) og [Fugleleiken](#) er begge intakte lavlandsmyrer (høgmyr) hvor turgåere kan oppleve skogsfugl. Flere mindre rovfugler og spetter skal være observert i området.

Bekken gjennom Trolldalen

Gammel furuskog på Trolldalsåsen

Dokkemosen en vakker høstmorgen

Dryppet, et yndet turmål: sommesom vinter

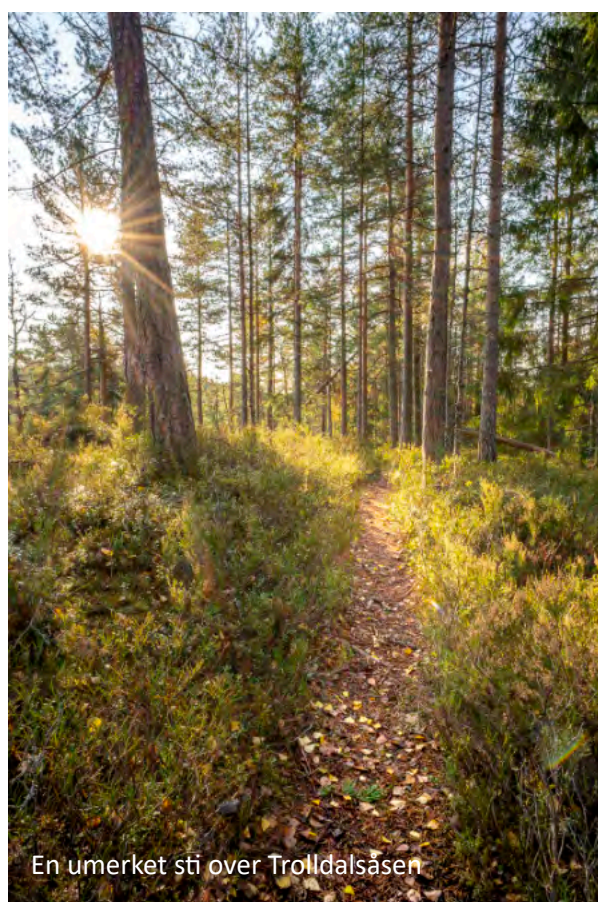
Kulturverdier

Det er ingen kjente kulturminner eller kulturhistorie i området, men Flyktingeruta går rett sør for området. I området er det et sted som brukes til å strø aske etter avdøde som hadde Østmarka kjær.

En flott varde av ukjent opphav står på kanten av Trolldalsåsen. Ifølge Lise Henriksen kan varden være reist av Norges Geografiske Oppmåling (NGO) i forbindelse med oppmålingsarbeid. Den gamle driftsveien opp Trolldalen er bygget opp med stein og blokker fra området og framstår som i dag som et kulturminne.

Friluftsliv

Dryppet, Trolldalen og Trolldalsåsen er et yndet turmål for de som går umerkede stier og i terrenget. Det er ingen merkede stier i området, men mange umerkede stier som er lite slitt og derfor attraktive for turgåere og joggere. Området er et av meget få i denne delen av nærskogen hvor stiene foreløpig ikke er slitt og

En umerket sti over Trolldalsåsen

derfor virker tiltalende. Ved vern er det viktig å bevare denne kvaliteten.

Den gamle driftsveien opp Trolldalen brukes som ett-spors skiløype når snøforholdene tillater det. Det er tre enkle plankebruer over bekken.

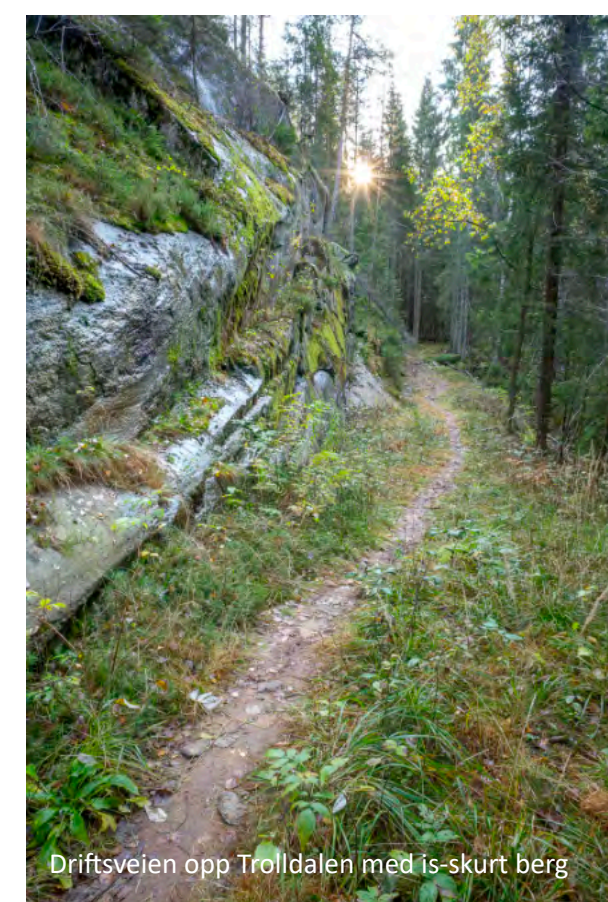
Hele området er preget av stillhet og ro, og området ligger slik til at turgåere ikke hører lyder fra byen.

Inngrep

Med unntak av den gamle driftsveien som mer er som et kulturminne, er det er ingen inngrep i området.

Verneform

Området egner seg meget godt til vern som et § 11 område etter markaloven. Området kan også være en del av en nasjonalpark hvis denne blir omfattet av områder nord for Spinneren.

Driftsveien opp Trolldalen med is-skurt berg

Flyttblokker ligger spredt i terrenget

Delområde 4: Bremsrudåsen Revehidalen Hesteholåsen

Avgrensning

Området ligger mellom Ødegården i sør og Hestehullet i nord, avgrenses i vest av veien rundt Nøkle vann og i øst av åsen opp til Slettfjell. [Kart.](#)

Beskrivelse

Landskaps- og opplevelsesverdier

Området ligger beskyttet øst for veien rundt Nøkle vann og byr på stillhet og ro, utsikt og åpne furukoller. Landskapet er relativt variert med lave åser i sør og større sprang i topografien rundt Bremsrudåsen (226 moh.) og Hesteholåsen (250 moh.). Begge avgrenses mot vest og nordvest av bratte skrenter og har flere fine utsiktspunkter mot Nøkle vann og byen. En markert dal, Revehidalen, går fra sør til nord i en sprekkeseone. Dalen er partvis trolsk og variert, med bratte lier opp mot Slettfjell. På åsene og de mindre kollene er det store flyttblokker som isen har lagt fra seg.

Vegetasjon og dyreliv (naturverdier)

Vegetasjonen er dominert av furuskog som er over 100 år fra Bremsrudåsen og opp mot

Fin åpen furuskog på Bremsrudåsen

Slettfjell, og barblandingskog lenger nord. Områdene nærmest Øgården har mer yngre skog, hovedsakelig gran.

I området Bremsrud og Bremsrudåsen er det tre viktige naturtyper:

[Bremsrud](#) er hagemark (askehage), en urterik gammel kulturmark uten gjødseffekter. Naturtypen er rødlistet og viktig for mange arter i ulike grupper.

[Bremsrud 2](#) er rik blandingskog i lavlandet (boreonemoral blandingskog). Skogen er flersjiktet og veksler mellom partier med et betydelig innslag av gran og mer åpne partier dominert av furu. Løvtrær som ask, hassel, osp, bjørk, selje, rogn og trollhegg forekommer spredt. Betydelige arealer domineres av lyng, mens det i mindre partier og enkelte søkk forekommer lågurtvegetasjon. Blåknapp, blåveis, knollerteknapp, liljekonvall, teiebær, gullris, skogstorkenebb og fagerklokke kommer inn her. I enkelte partier er det også innslag av hvitbladtistel og sløke. Skogen er relativt ung, men har spredte forekomster med død ved og enkelte godt nedbrutte læger.

[Bremsrudåsen](#) er en sør-vestvendt lise nord for småbruket Bremsrud. Her finner vi viktig naturtype; rik edelløvsog (alm-lindeskog). Mesteparten av skogen vokser i en skrent med blokkmark. Lind, hassel, ask og osp er dominerende treslag, men også en del gran og andre treslag forekommer. Lågurtskog med innslag av trollbær og skogburkne ble registrert der det finnes løsmasser mellom steinblokkene.

[Hestehullet](#) ligger mellom Hesteholåsen og Nøkle vann. Her ligger en viktig naturtype; gammel granskog, som nesten kan karakteriseres som rik blandingskog i lavlandet. Øvre del har innslag av furu. Her er det ganske fattig vegetasjon og mye grov blokkmark og bergvegger. I nedre del er det innslag av høgstauder. Trollbær og blåveis er vanlige arter, og funn av storkonvall, myskemaure, trollurt og tannrot er spesielt interessant. Ellers er det større innslag av edle løvtrær som lind, hassel, ask og svartor, samt hegg. Dette er spesielt i Østmarka-sammenheng, og slike innslag øker diversiteten. Edelløvtrær er viktige for fugle- og insektfaunaen. Det er også gjort funn av interessante sopp som taigasnyltekjuke, vrangstorpigg og svartspettet musserong.

Bjerkebukett i granskogen

Spennende landskap i Revehidalen

Utsikt over Oslo fra Bremsrudåsen

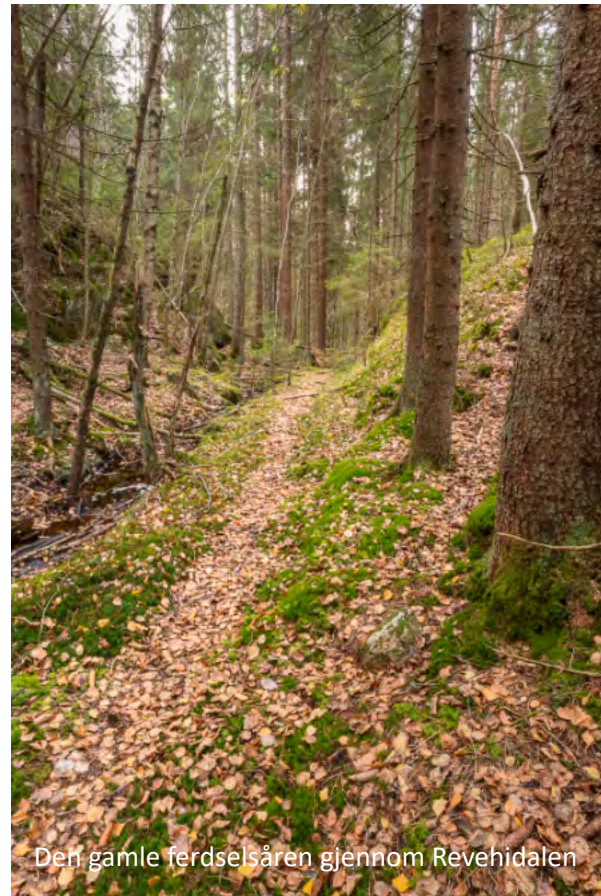
Ferdselsåre langs bekken i Revehidalen

Kulturverdier

Ved inngangen til området i sør ligger [Øgården](#), en tradisjonsrik husmannsplass hvor både bolighus og driftsbygninger fra slutten av 1800 tallet er bevart. [Gamle Enebakkevei](#) (Plankeveien) går igjennom området. Restene etter småbruket Bremsrud ligger mellom Nøklevann og Bremsrudåsen.

Friluftsliv

Området har kun enkle stier og tråkk og brukes av de som søker slike verdier. Her kan joggere løpe på godt underlag. Den gamle stien mellom Øgården og Bremsrud brukes mye. Den er opplevelsesrik, med alt fra spennende rotvelt til skog, blomster og fuglesang. Slike områder blir nå mer ettertrakta etter som nærskogen brukes mer av flere. Stien gjennom Revehidalen er restene av en gammel ferdselsåre mellom Øgården og Mariholtet.

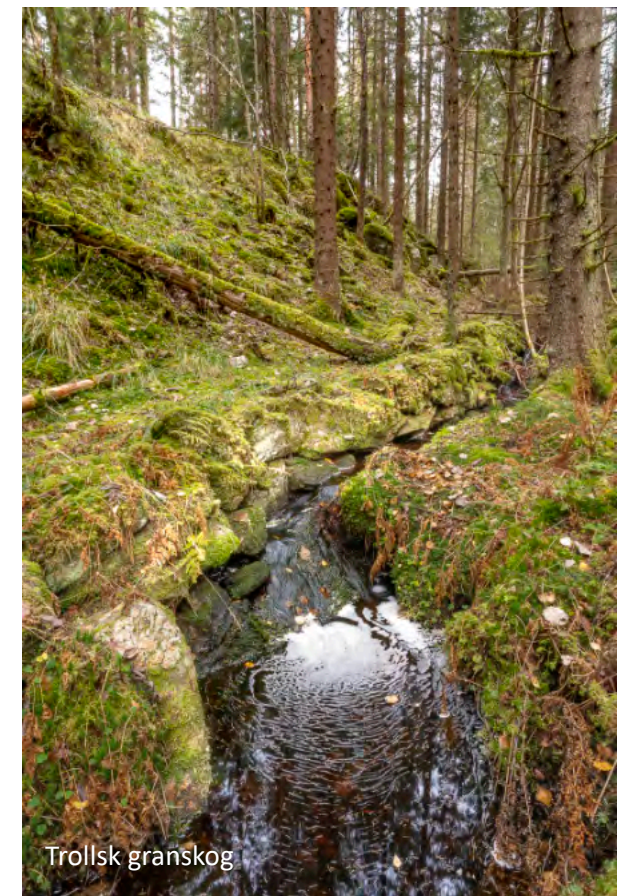
Den gamle ferdselsåren gjennom Revehidalen

Inngrep

Området er helt fritt for inngrep, og stiene er ikke slitt eller utvidet. Det er en verdi som bør ivaretas.

Verneform

Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for vern som friluftslivsområde etter § 11 i markaloven. Et vern vil bidra til å binde sammen Hauktjernområdet med Trolldalen og områdene lenger sør. I området ved Bremsrud er det tre viktige og sjeldne naturtyper som bør vurderes vernet som reservat.

Trollsk granskog

Gråbeinmåsan byr på spennende naturopplevelser

Delområde 5a: Gråbeinmåsen -Trettestykkåsen

Avgrensning

Området ligger mellom sørøstlige del av Hauktjern friluftslivsområde og veiene som går fra Nøkle vann til Mariholtet og opp til Haukåsen.

[Kart](#)

Beskrivelse

Landskaps- og opplevelsesverdier

Innenfor dette forholdsvis lille området (under 1 km²) er det stor variasjon i landskapet. Området er kupert med flere åser og koller. Her finner vi skrenter med ur og steinblokker, flyttblokker på koller i furuskogen, samt åpne områder med myrer som Gråbeinmåsan og Fugleleikmyra.

To mindre forkastninger går igjennom området. Den ene går rett vest for Ole Reistad-løypa og Gråbeinmåsan. Den andre, som er enda mer markert, går nord-sør gjennom hele området. Trettestykkåsen 298 m o.h. er det høyeste partiet.

Furuskog på kanten av Trettestykkåsen

I bunnen av den store forkastningen ligger Mariholtputten (226 moh.) med et våtmarksområde rundt. I søndre del av forkastningen er det rik sump- og kildeskog. Høydeforskjellen på 60-70 meter gjør at fjellskrenten er markert og bratt, og det er flere steder mye grovblokket steinur under skrenten. Fra fjellsida drypper vannet ned og «fører» bunnen av forsenkningen. Området i bunnen av forkastningen kan karakteriseres som vilt og trolsk.

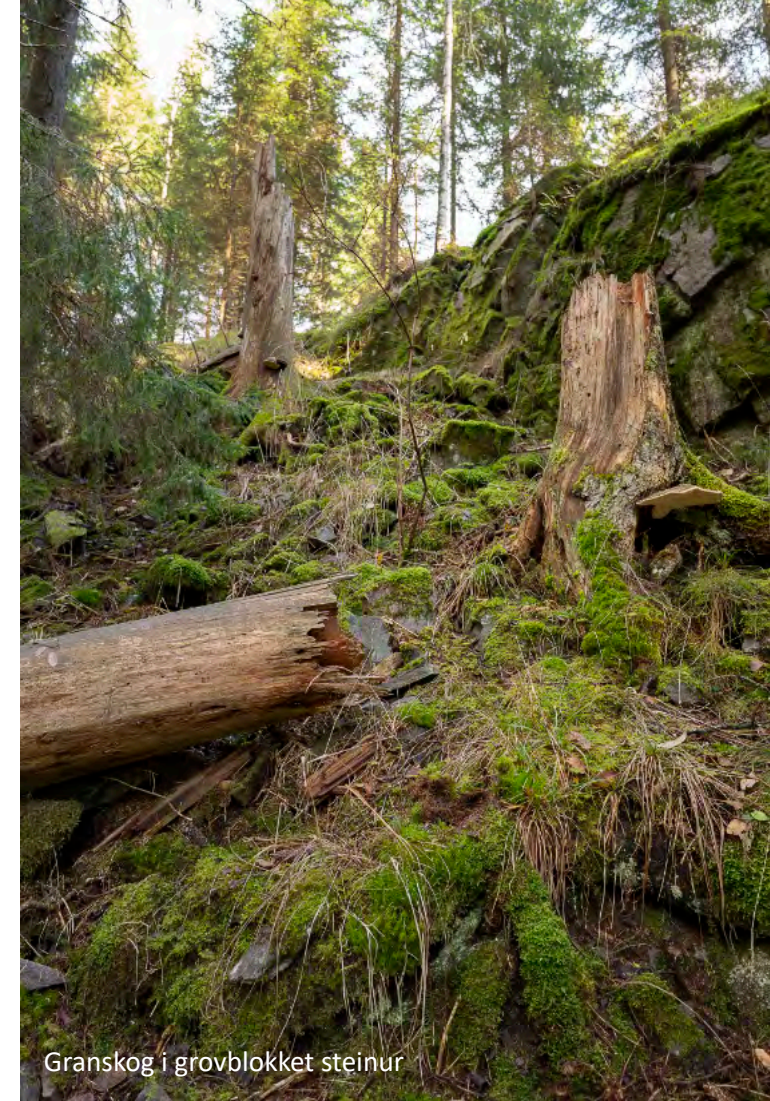
Det er flere gode utsiktspunkter, og ett av disse hører til de fineste i Østmarka selv om det er lite kjent. Løypa Ole Reistad-løypa er det mange spennende landskapselementer og gamle og krokete furutrær som i en eventyrskog.

Naturverdier (vegetasjon og dyreliv)

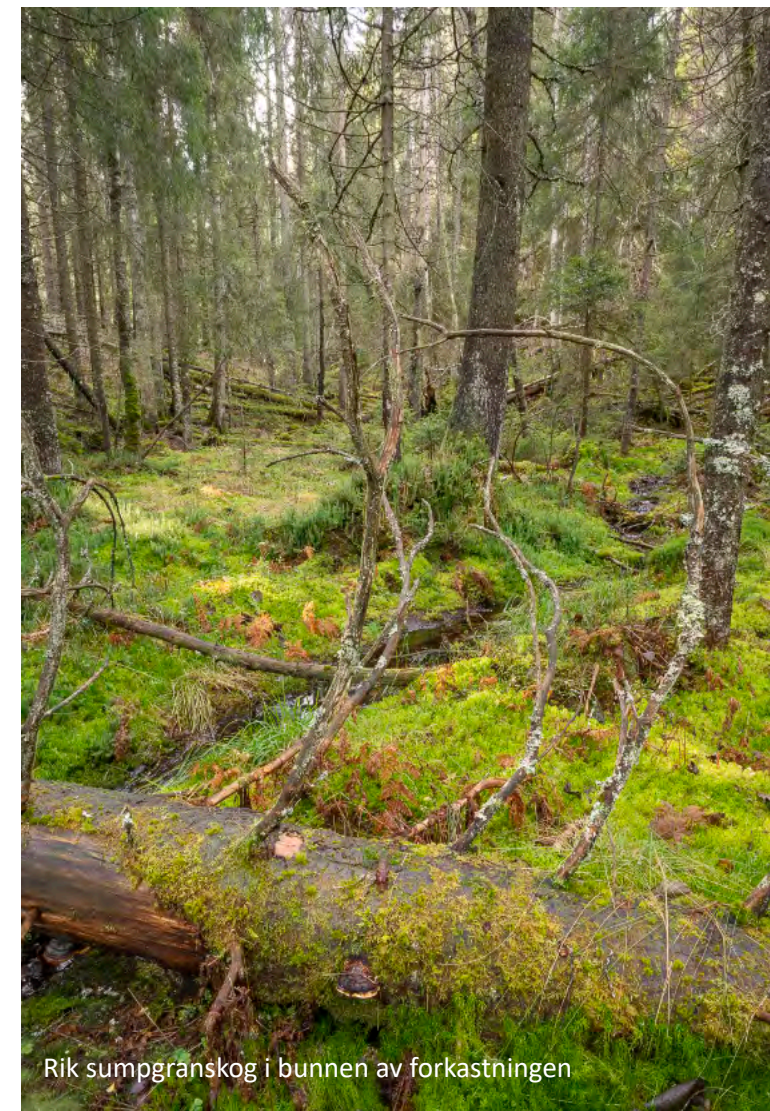
Vegetasjonen er dominert av furuskog på kollene i vest, mens skogen i øst og i sør er en variert barblandingsskog med gran. Furuskogen i området er av middels til lav bonitet og er 80-100 år gammel, mens granskogen er noe yngre.

Mellom Mariholtputten og veien til Mariholtet ligger en 25 dekar stor naturtype; [Rik sump- og kildeskog](#) som har verdi viktig. Den er i ferd med å gjenskepe sin naturlige vannbalanse. I nord består den av rik sumpgranskog med forholdsvis grove trær, og en del grove granlæger (liggende død ved) finnes spredt. Det finnes også en del tørrgran og noen høystubber. Vegetasjonen er rik i og rundt de fuktigste partiene, med strutseving, sumpmaure, mjøddurt, sumphaukeskjegg, gulstarr, vendelrot og skogsvinerot. Skogen er rimelig godt sjiktet og enkelte trær har utviklet sokler. Den sørlige delen av området er også registrert som MIS, figur 206.

Området sør for Mariholtputten er funksjonsområde (yngleområde) for [tretåspett](#), [Dvergspett](#), nøtteskrike og jerpe, samt mindre rovfugler lever i området.

Granskog i grovblokket steinur

Rik sumpgranskog i bunnen av forkastningen

Trolsk landskap langs Ole Reistadløypa

Sør i området går blåstien til Sarabråten

Kulturverdier

Oppsalseter (Oppsalvangen), en seter som tilhørte Oppsal gård, lå et stykke sør for Mariholtputten. Setervangen ble muligens ryddet allerede på 1600-tallet og i drift utover 1700-tallet. Den var tegnet inn på et kart fra 1737, men det er ikke kjent hvor lenge setra var i drift.

Østmarkas første skiløype, Ole Reistad-løypa fra Ellingsrud til Ødegården og Rustadsaga, går fra nord til sør i området. I likhet med de andre småløypene som ikke er preparert i Marka, kan den ikke brukes hvert år fordi det er for lite snø/dårlige forhold. Ellers i året brukes den som tråkk. [Ole Imerslund Reistad](#) fra Furuset, som var aktiv i idrettslag og Skiforeningen, anla løypa på 1930-tallet sammen med skogforvalter Ole T. Messelt. Ole Reistad var flyger og er eller kjent for å ha vært sjef for den norske treningsleiren for flygere i Canada under andre verdenskrig. Etter krigen han var offiser i Forsvaret.

Ole Reistadløypa er fortsatt synlig som et tråkk

Friluftsliv

Ole Reistad-løypa går fra nord til sør i området. Den er fortsatt synlig som et tråkk og går igjennom et naturskjønt og opplevelsesrikt landskap.

Blåmerket sti fra Mariholtveien til Sarabråten går igjennom den sørlige delen av området fra øst til vest. Disse to tråkk/stier er ikke slitt og virker tiltalende på dem som ønsker å oppsøke slike verdier. Oppsal orienterings «Ola Dilt» pleier å ha en årlig post i området.

Inngrep

Området er helt fritt for inngrep

Verneform

Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for utvidelse av friluftslivsområdet Hauktjern som er vernet etter § 11 i Markaloven.

Langs Ole Reistadløypa

Langmyrene i lav høstsol

Delområde 5b: Puttebekken til vei Haukåsen

Avgrensning

Området ligger mellom Hauktjern friluftslivs-område og veien fra Ellingsrud til Mariholtet. I nord avgrenses området av privat skog på Puttåsen nord for Puttebekken, i øst av Ellingsrudlia og Grønnvollen, og i sør av veien opp til Haukåsen. Veien til Haukåsen radarstasjon, selve radarstasjonen og området som er snauhugget må legges utenfor verneområdet. I vest foreslår vi at det lille området med blant annet gransumpskog mellom Krokktjern og veien inkluderes. [Kart](#).

Beskrivelse

Landskaps- og opplevelsesverdier

Dette er et av Østmarkas høyestliggende områder med åser på godt over 300 moh. Flere mindre nord-sørgående forkastninger danner små sprekedaler og bergvegger og sørger for variasjon og kompleksitet i landskapet. Området er opplevelsesrikt og variert med koller og åser, skrenter og steinblokker samt flyttblokker som er spennende for turgåere.

Gammel trestamme skaper nytt liv

Puttebekken som renner i en øst-vest forkastningssone fra Svartputt til Ellingsrudelva, har et fall på over 100 meter og danner en rekke nydelige fossefall – deriblant Dønnåfossen. Bekken fra Ulvensetermyra renner vestover mot Krokktjern. Flere myrområder som Ulvensetermyra, Langmyrene og noen mindre myrer setter sitt preg på området og skaper naturlige rom i skogen.

Mot øst grenser området til den andre store hovedforkastningen i Østmarka, som går langs Elvåga til Ellingsrud. På åsryggene i øst er det derfor flere flotte utsiktspunkter hvor turgåere ser over til Lørenskog og Rælingen. Landskapet her oppleves som vilt og spennende med store sprang i topografien. På østsida av Bjønnåsen ligger «Djvelens prekestol», en av Østmarkas største flyttblokker som er et yndet turmål.

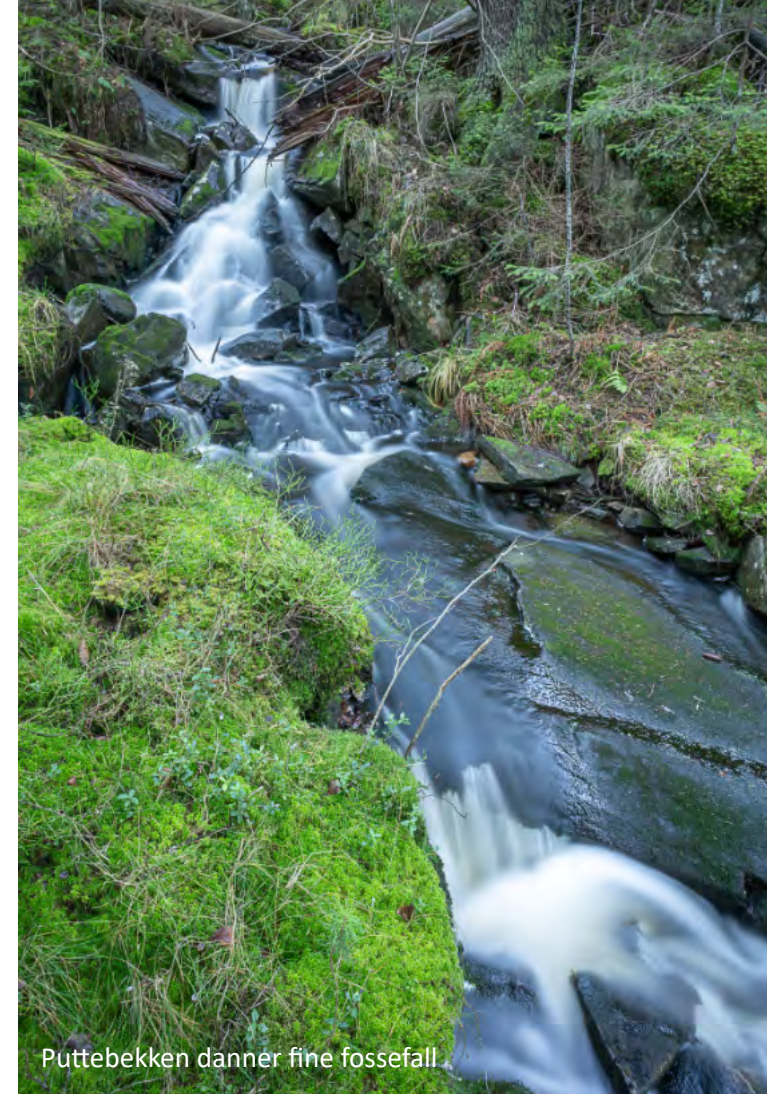
Berggrunnen i området består for det meste av biotittgneis og hele området ligger over marin grense.

Vegetasjon og dyreliv (naturverdier)

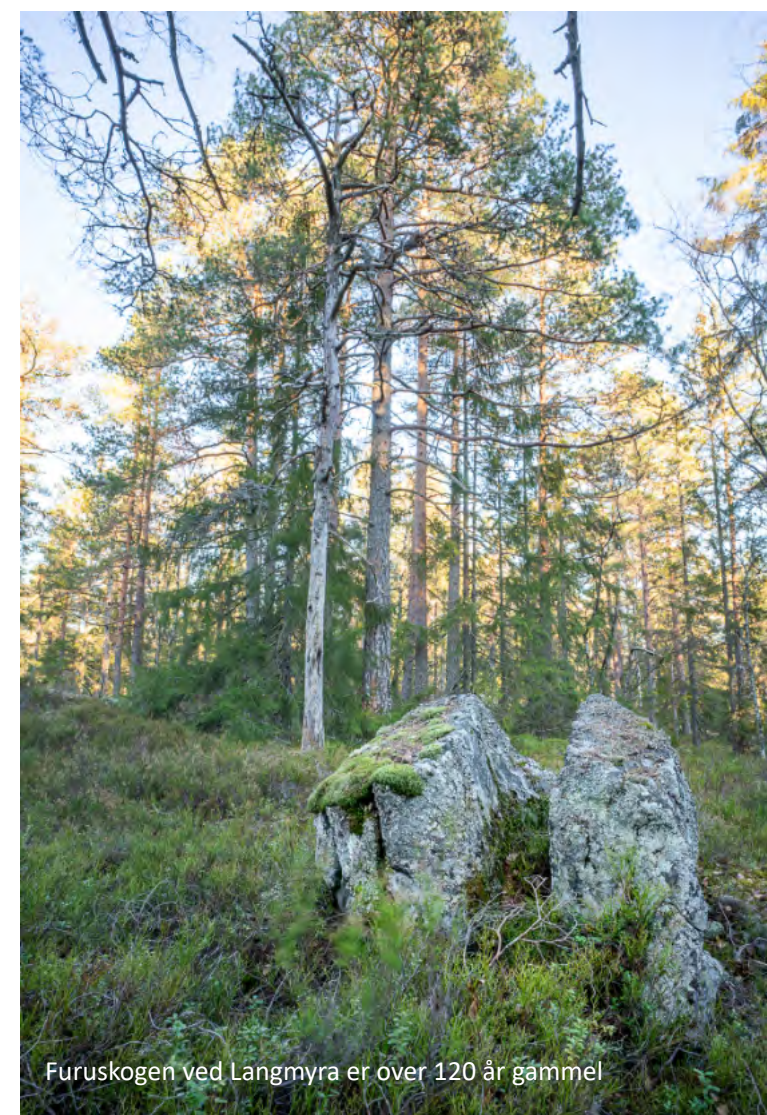
Vegetasjonen er dominert av furuskog av lav til middels bonitet på plataet og åsene øst for Haukåsen, men med betydelige innslag av barblandingsskog og noe grandominert skog. Slik sett framstår dette området som ett av de mer varierte i Østmarka hva barskog angår. På åsene rett øst for Langmyrene finnes et betydelig bestand av over 120 år gammel furuskog. I den midtre og sørøstlige delen er en stor andel av skogen enten mellom 80-100 år eller over 100 år. Denne skogen har aldri vært flatehogd og er derfor som naturskog å regne. Innslag av gamle bjørker, rogn og osper gir opplevelse av variert skog med ulike landskapsrom.

I den nordlige delen er en større andel av skogen yngre enn 80 år, men her er det til gjengjeld store og viktige opplevelseskvaliteter som er viktige å ta vare på.

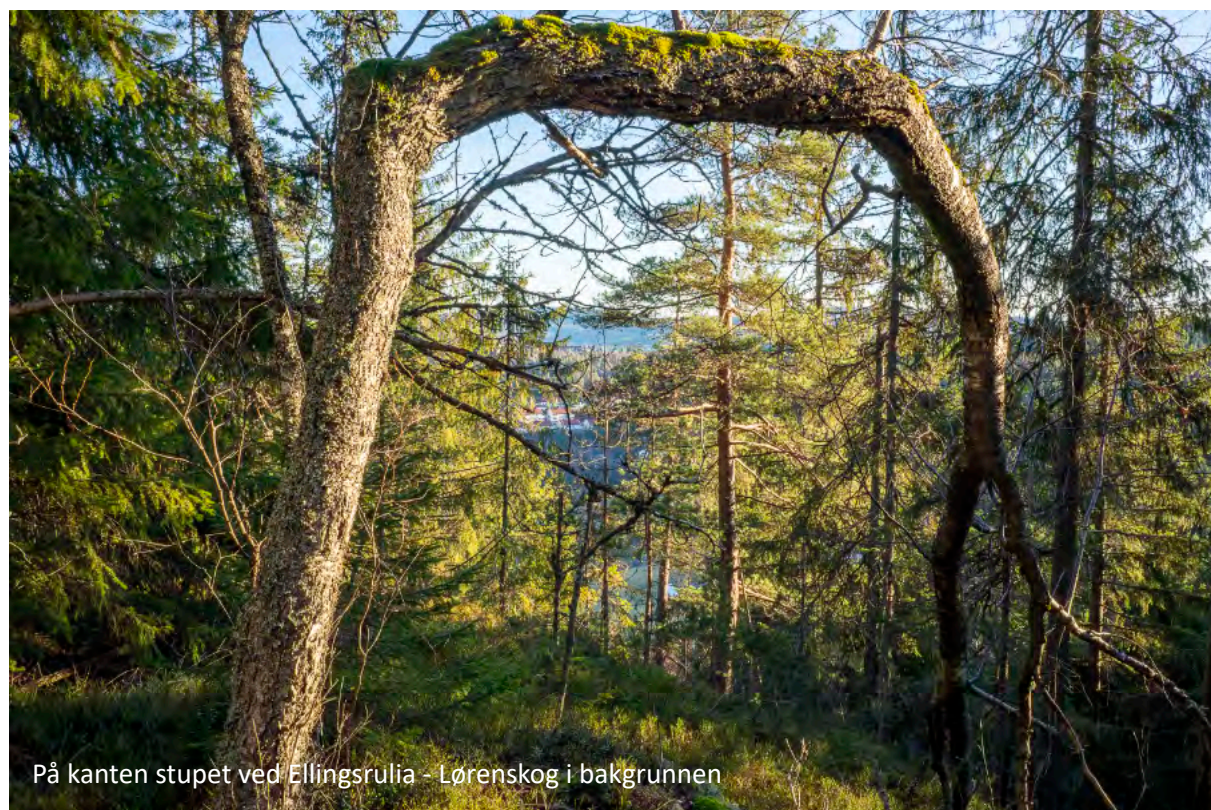
Området er preget av godt beitet furu og rogn, og spor og tegn ses tydelig etter elg, rådyr og hare. Det er observert flere spettearter og mindre rovfugler i området.

Puttebekken danner fine fossefall

Furuskogen ved Langmyra er over 120 år gammel

På kanten stupet ved Ellingsrudlia - Lørenskog i bakgrunnen

Gransumpskog øst for Kroktjern nær som vinter

Det er fire naturtyper i området:

[Langmyrene](#) er en intakt lavlandsmyr som er en blanding mellom nedbørsmyr og jordvannsmyr. Myra har en stor, åpen myrflate på 18,6 daa med stor estetisk verdi. En karakteristisk bergvegg ruver i landskapet langs myras østside og gir en ekstra romfølelse og flott utsikt over myra.

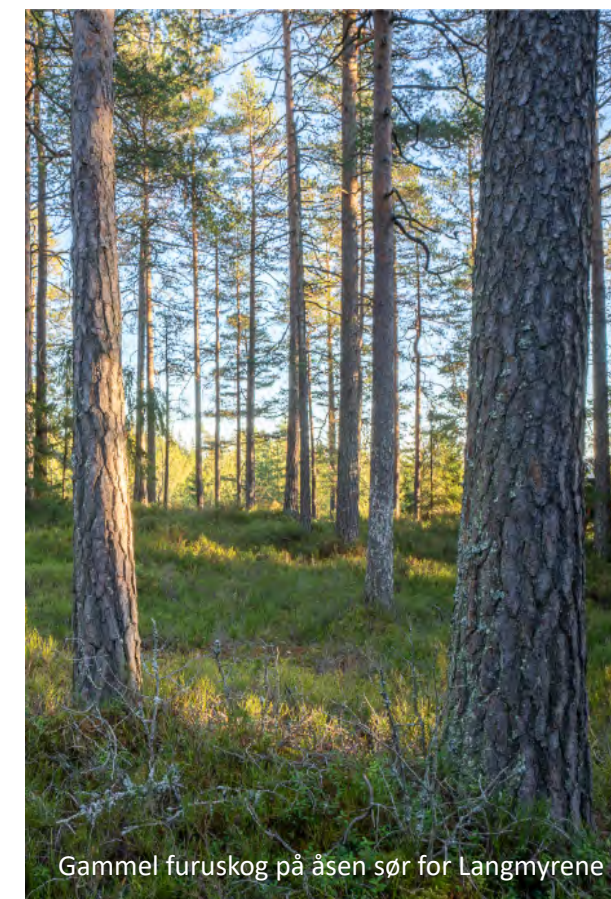
[Ellingsrudlia](#) er en østvendt og viktig naturtype med gammel granskog (75 daa) med en god del furu i bratte skråninger og på tørrere og fattige partier. Det er spredt med osp, rogn, selje og bjørk i hele skråninga. Skråninga er til dels meget bratt og utilgjengelig med rekke bergvegger og rasmark/ur. Skogen er flersjiktet med mye liggende død ved i alle nedbrytningsstadier. Vegetasjonen er variert med blåbærskog, lågurtskog og bærlyng/lavfuruskog. Av rødlistearter er det to funn av granrustkjuke, ett funn av svartsonekjuke og ett funn av grønnsko.

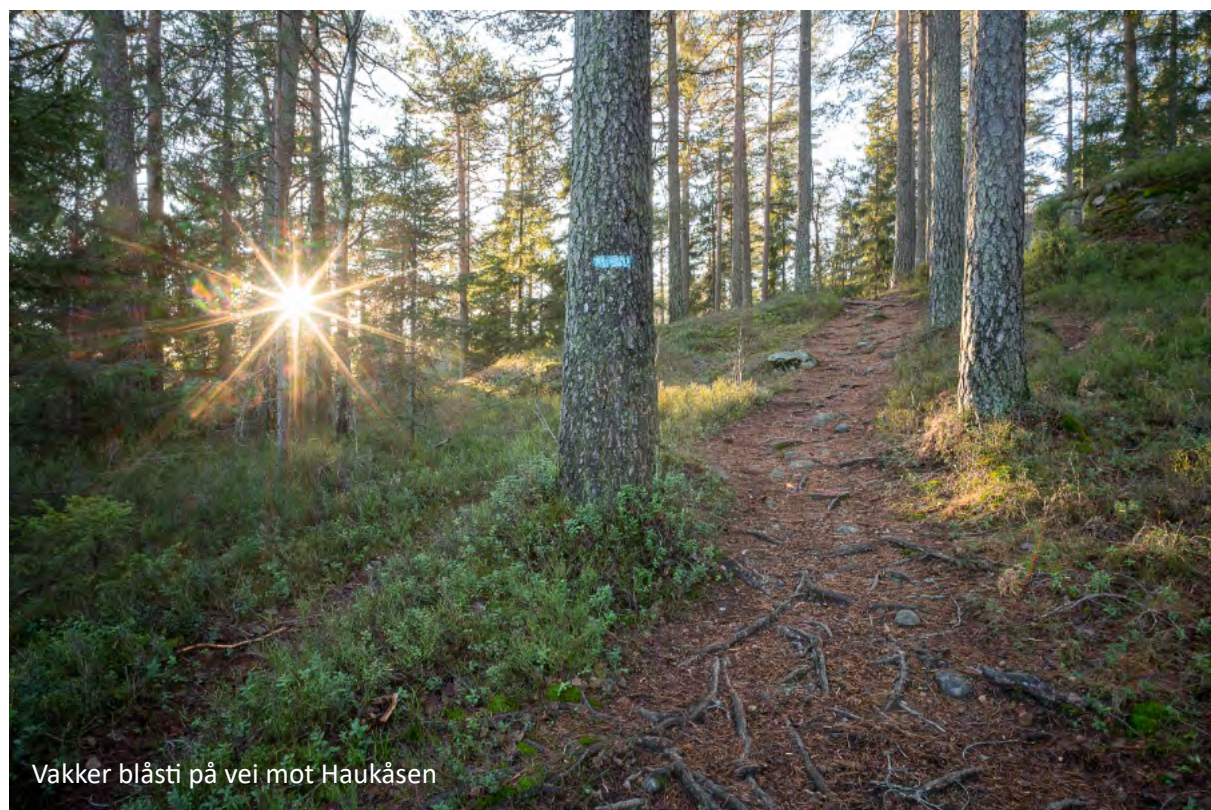
Utsikt fra bergvegg over Langmyrene

[Grønnvollen V](#) er en liten, eldre furuskog på i underkant av 10 daa på meget skrinne mark. En del furuer er særlig gamle. Mot sør er det en grov blokkmark med mer grandominert skog. Det er noe død ved her, og skogen er rimelig godt sjiktet. Vegetasjonen er overveiende ganske fattig. Det er innslag av noe osp i den vestvendte skråninga. De hensynskrevende, vedboende soppene svartsonekjuke og granrustkjuke er påvist.

I den vestlige delen av området ligger naturtypen [Kroktjern Ø](#), som er en liten gransumpskog på om lag 10 daa. Variert lavflora med blant annet den fuktighetskrevende laven *kort trollskjegg* vokser på en nordvendt bergvegg i tilknytning til liten bekkekløft. Skogen er stedvis noe plukkehogd med en del yngre osp. Noe død ved finnes mot bekken i nordøst, også av osp.

Gammel furuskog på åsen sør for Langmyrene

Vakker blåsti på vei mot Haukåsen

Svartputt, en idyll langs blåstien fra Lauvtjern

Kulturverdier

Østmarkas første skiløype, Ole Reistad-løypa fra Ellingsrud til Ødegården og Rustadsaga, går fra nord til sør i området. [Ole Imerslund Reistad](#) fra Furuset som var aktiv i idrettslag og Skiforeningen, anla løypa på 1930-tallet sammen med skogforvalter Ole T. Messelt. Ole Reistad var flyger og er eller kjent for å ha vært sjef for den norske treningsleiren for flygere i Canada under andre verdenskrig og etter krigen han var offiser i Forsvaret.

Friluftsliv

Dette er et meget populært turområde. Mange blåstier går igjennom området fra Hauktjern, Krokstjern, Lutvann nord, Ellingsrud og Mariholtet. Radaren og utsikten på Haukåsen er ofte målet for turene. Herfra ser turgåere helt til Oslofjorden, Holmenkollen og østover til nabokommunene.

Langs ryggen fra «Djevelens prekestol» og øst for Langmyrene går det et tråkk uten slitasje, da området er mindre besøkt. Området er preget av stillhet og ro, og er veldig opplevelsesrikt.

Spennende landskap langs blåstien

Det er skiløyper i område som prepareres med scooter, dersom det er nok snø. Ole Reistad-løypa går igjennom et naturskjønt og opplevelsesrikt landskap. I likhet med de andre småløypene som ikke er preparert i Marka, kan den ikke brukes hvert år fordi det er for lite snø/dårlige forhold. Ellers i året brukes den av enkelte turgåere som følger tråkket.

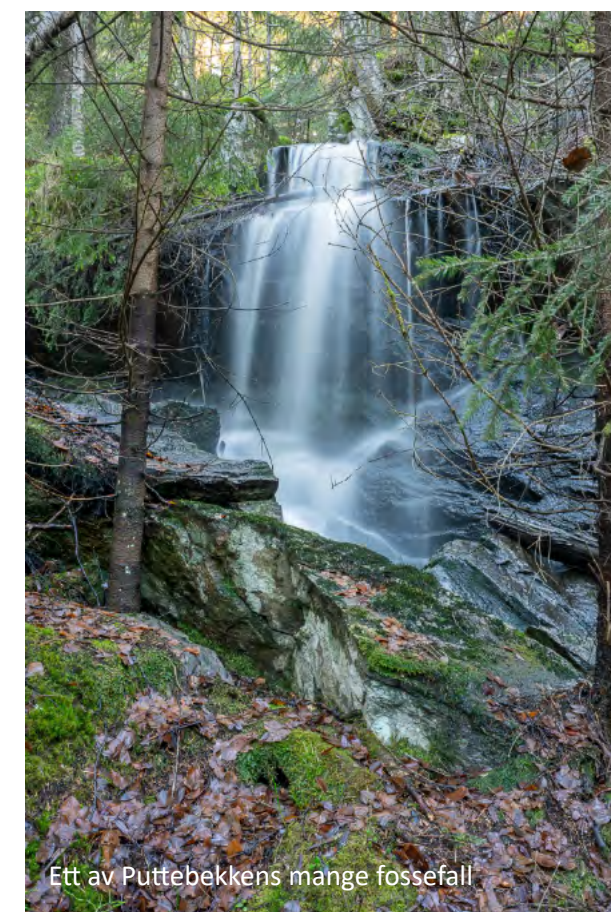
Oppsal orienterings «Ola Dilt» pleier å ha noen post per år i området.

Inngrep

Området er helt fritt for inngrep, og selv blåstiene er relativt lite slitt eller utvidet.

Verneform

Området har naturverdier og opplevelseskvaliteter for friluftslivet som kvalifiserer for utvidelse av friluftslivsområdet Hauktjern som er vernet etter § 11 i Markaloven.

Ett av Puttebekkens mange fossefall